

OSMANLI MİDİLLİSİ'NDEKİ ŞAHİS VAKIFLARININ AMAÇLARINA DAİR

İbrahim OĞUZ*

Özet

Osmanlı vakıfları değişik kıstaslarda incelenebileceği gibi, kuruluşu bakımından cemaatin bir araya gelmesiyle veya şahıslar tarafından kurulan vakıflar başlığı altında da incelenebilir. Şahıslar tarafından kurulan vakıflarda, malların müsaderesini önlemek ve servet transferini gerçekleştirmek gibi gizli hedefler bulunsa bile bütün vakıflarda aslında temel amaç “hayır”dır. Şahıs vakıfları ile insanlar hem maddî hem de manevî kazançlar elde etme yoluna gitmişlerdir.

Midilli, yüzölçümü bakımından çok geniş olmayan bir ada olmasına rağmen, ekonomik ve jeo-politik öneminden ötürü adada önemli sayıda vakfın kurulduğu görülür. Kayıtlarda görülebilen, adaya ait vakıf sayısı 607'dir. Adanın konumu, toprağının verimi, sularının kalitesi, zirai olarak ki özellikle zeytin ve zeytinyağı üretimindeki önemi, ticarî yollar ve hac yolu üzerinde olması, başkent İstanbul'a olan yakınlığı vakıf sayısı bakımından adanın zenginleşmesinin temel nedenleri olarak gösterilebilir. Adadaki vakıflardan 236'sı cemaatin bir araya gelerek kurduğu vakıflarken, 371 vakıf ise şahıslar tarafından kurulmuştur. Bu çalışmada şahıslar tarafından kurulmuş olan bu 371 vakıftan, vakfiyeler ve diğer arşiv belgelerinde amaçları tam olarak belirlenebilmiş 152 vakfın kuruluş amaçları hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Midilli Adası, vakıf, zeytinlik, zeytinyağı.*

The Purpose of Individuals' Vaqfs on Lesvos During Ottoman Period

Abstract

One may review Ottoman vaqfs in two different angles: the foundations established by communities and the ones created by individuals. As far as the

* Dr.

individual vaqfs are concerned, some hidden agenda behind their creation should be recognized as in many cases they were established to avoid confiscation of its property and to allow the inheritance of the wealth. However, the main principle of the vaqfs remained charity work. By founding the individual vaqfs, people tried to obtain materialistic as well as spiritual benefits.

Although Lesvos covers a relatively small area, due to its economic and geopolitical importance the number of vaqfs on the island was significant. The number of vaqfs officially recorded in the island's registers reached 607. Primary reasons for such a high quantity of vaqfs on Lesvos are its attractive location, extremely fertile soil, premium water quality, agricultural activity especially regarding olive and olive oil production. Other justification for such an exceptional number of vaqfs on the island could certainly be its geographical position being situated on the important trade and pilgrimage routs and its relatively close proximity with the capital city of Istanbul. 236 vaqfs registered on the island were the community foundations, while 371 were individual ones. This work aims at presenting credible information found in the archives and vaqfiyes on the objectives behind the establishment of 152 of the 371 individual vaqfs.

Keywords: *Lesvos Island, vaqf, olive grove, olive oil.*

Giriş

Vakıf kelimesi genel anlam olarak Arapça durdurmak, hapsetmek veya alıkoymak, hareketten alıkoyma, dinlendirme, bağlama demektir¹. Bazı kaynaklarda ise aynı anlama gelmek üzere sadaka veya sadaka-i müebbede terimleri de kullanılır². Duruş, durma, durmasını sağlama da yine sözlük anlamları arasında yer alır³. Çoğulu “evkaf”tır. Hukuksal tariflere baktığımızda ise vakıf kelimesi, menfaatinden yararlanmak üzere bir mülkü Allah’ın mülkü sayma, tüzel kişiliğe sahip olmak üzere bir malın belirli bir amaca tahsisi⁴, bir şeyin intifa’ hakkının (ya da mülkiyetinin) kamu yararına (Allah’ın kullarına)

¹ Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf”, *İslam Ansiklopedisi*, c. 13, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1986, s. 153; Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 29; Neşet Çağatay, “Türk Vakıflarının Özellikleri”, *Güncel Konular Üzerine Makaleler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, s. 15; Erhan Yavuz, *XVI ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Ekonomisinin Finansmanında Vakıfların Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 3; Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1987, s. 1495-1496.

² Tahsin Özcan, *Vakıf Medeniyeti ve Para Vakıfları*, Türkiye Finans Katılım Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 21.

³ *Büyük Lügât ve Ansiklopedi*, c. 12, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 504.

⁴ *Büyük Lügât ve Ansiklopedi*, s. 504.

tahsisi veya bir malı alım-satımdan alıkoyup, menfaatini ihtiyaç sahiplerine tayin etmek,⁵ sahibi tarafından şer'i-i şerif marifetiyle bir fiili hayra, hayrata ve hasenata tahsis olunmuş mülk ve mal⁶ anlamlarına gelir. Başka bir tanımlamayla vakıf, bir kişinin mülkiyetine sahip olduğu menkul veya gayrimenkul mallarından bir kısmını veya tamamını, Allah'ın rızasını kazanma niyetiyle, halkın herhangi bir ihtiyacını gidermek üzere dini, hayrî veya toplumsal bir gayeye müebbeden tahsis etmesidir.⁷

İslam hukukuna göre vakıf “*menfaati halka ait olur veçhile, bir aynı ebedi olarak Cenâb-ı Hakk'ın mülkü hükmünde olmak üzere, başkasının mülküne geçirmekten ve mülküne sahip olmaktan hapis ve yasak kılmaktır*” diye tanımlanır⁸. Günümüz diliyle ise vakfı “*sahip olunan bir malı veya ekonomik değeri özel mülkiyetten çıkararak, doğrudan veya dolaylı bir şekilde insanların istifadesine sunmaktır.*” diye tanımlayabiliriz⁹. İslam hukukunda, vakfin ortaya çıkışı konusunda bir belirsizlik bulunmaktadır ve İslam hukukçularına göre bu kurumun başlangıcı Hz. Muhammed'in, Hz. Ömer'e söylediği “*aslımı elinde tut, ürününü dağıt*” sözüdür.¹⁰

Vakıfları çok çeşitli biçimlerde sınıflandırmak mümkündür; dinî, sosyal ve ekonomik olarak, vakfedilen malzemenin cinsine göre; menkul ve gayrimenkul olarak, geliri veya mülkiyeti bakımından; sahih, irsadi veya yarı sahih-yarı irsadi olarak, yönetimi bakımından; mazbut, mülhak ve müstesna, mahiyeti bakımından; hayrî, zürrî, avarız, kiraya verilmesi bakımından da; mukaatalı, icareteynli, icare-i vahideli, icare-i tavile veya icare-i vahide-i kadimeli vakıflar olarak sınıflandırılabilir.¹¹

Vakıfları sınıflandırmada izlenilen yollardan birisi, vakfedilen malın menkul veya gayrimenkul olması durumudur. Menkul oluşuna göre vakıflar, nakli bir yerden bir başka bir yere mümkün olan örneğin para, kumaş, hububat, su ve benzeri şeylerin vakfedilmesiyle oluşmuştur. Vakfedilen gayrimenkullerin

⁵ Akgündüz, *a.g.e.*, s. 29.

⁶ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s. 1495-1496.

⁷ Bahaeddin Yediyıldız, “Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 20, Ankara, 1988, s. 404.

⁸ Erol Cansel, “Vakıf, Kuruluşu, İşleyişi ve Amacı”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 20, Ankara, 1988, s. 321.

⁹ Özcan, *a.g.e.*, s. 21.

¹⁰ Çağatay, “Vakıf ve Tarihi Gelişimi”, s. 9.

¹¹ Hasan Yüksel, *Osmanlı Siyasi ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683)*, TTK Yayınları, Ankara, 1998, s. 95; Yavuz, *a.g.t.*, s.18-19-20.

zamanla çeşitli nedenler sonucu zarar görmesi, halkın menkul vakıflara, özellikle de para vakıflarına yönelmesine sebep olmuştur.¹²

Yine vakıfları, bizzat kendisinden yararlanan (cami, köprü, medrese, çeşme gibi) Müessesât-ı hayriye veya bu vakıfların işlemlerini sağlayan bina, arazi veya nakit para vakıfları (asl-ı vakf) olarak da gruplayabiliriz¹³. Bu tür vakıflara, müstegallât vakıflar adını da verebiliriz. Zira bunlar, aslında vakıf işletmeleridir. Vakfa ait bina veya nakitten elde edilen kazanç, o vakfın tamir, levazım gibi giderlerine kullanılmaktadır.¹⁴

1. Midilli Adası ve Midilli'deki Osmanlı Vakıfları

Lesvos veya Lesbos da denilen, Kuzey Ege Adaları'nın en büyüğü olan Midilli adasının bugünkü ismi, Ortaçağ'dan beri adanın merkezini oluşturan Mytilene Kasabası'ndan gelmektedir. Yerli ahali Midilli kasabasına, "Kale" anlamında Kastro der¹⁵. Ada, Saruhan Adaları veya Doğu Sporatlar adı verilen adalar grubuna dâhildir ve 39 derece kuzey paraleli ile 24 derece doğu meridyenleri üzerinde yer almaktadır. Adanın alanı yaklaşık 1750 kilometrekare, bugünkü nüfusu ise yine yaklaşık 100 bin civarındadır¹⁶. Anadolu'ya yakın adalardandır ve uzaklığı yaklaşık 12 kilometredir. Batı Anadolu'ya yakın olmasından dolayı buranın tipik yer şekilleri özelliklerini de Midilli'de görmemiz mümkündür. Bu nedenle ada fazla yüksek olmasa bile engebeli bir yapıdadır ve iklim olarak Akdeniz iklimi görülür¹⁷. Bu engebeli oluşumundan dolayı Yera (Geras) ve Kalonya (Kallonis) isminde iki büyük körfeze, bunun yanında çok sayıda koy ve buruna sahiptir. Bu olumsuz coğrafi

¹² Kaşif Hamdi Okur, "Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni ve Ebussuud Efendi'nin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Gazi Üniversitesi, Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: IV, Sayı: 7-8, Çorum, 2005, s. 42.

¹³ Cafer Çiftçi, *Bursa'da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri*, Gaye Kitabevi, Bursa, 2004, s. 41.

¹⁴ Hamza Keleş, "Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisâdi Sonuçları Üzerine Bir Çalışma – Karacabey (Mihalıç) Kazâsı Örneği-", *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.21, Sayı:1, Ankara, 2001, s. 190.

¹⁵ Şemseddin Sami, *Kamusu'l-A'lam*, Cilt:6, (Tıpkıbasım), Kaşgar Neşriyat, Ankara, 1996, s. 4242.

¹⁶ *Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, 8. Cilt, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 759.

¹⁷ Besim Darkot, "Midilli", *İslam Ansiklopedisi*, c. 8, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993, s. 283.

yapıya rağmen adanın zeytinyağı, şarabı, inciri ve buğdayı, eski zamanlardan beri ünlüdür.¹⁸

Adanın batı kesimi çorak, doğu kesimi ise zeytinlik ve çamlıklarla kaplıdır. Adada, hayvan olarak koyun, keçi, sığır ve at yetiştirilir ki, Midilli zaten beygirleriyle dünyaca ünlüdür. Mahallî sanayi olarak ise yağ, şarap, sabun imal edilir¹⁹. Ada tarihi hakkında bilinenler, İ.Ö. 3 üncü bin yıla kadar dayanır. Adanın Osmanlı hâkimiyeti altına girmesi 1462 yılında olmuştur²⁰. Midilli adasının fethiyle, Osmanlı Devleti Ege Denizi'nde önemli bir deniz üssüne sahip olmuş ve bu suretle Anadolu sahillerinin dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı korunması da kısmen sağlanmıştır.²¹

Fethin hemen ardından, adada vakıfların oluşturulmaya başlandığı da görülmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Midilli Şer'iyye Sicilleri ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivleri'nde yapılan araştırmalar sonucunda adada, Osmanlı dönemine ait 607 adet vakfa rastlanmıştır. Bu vakıflardan 336 tanesi gayrimenkul sermayeli vakıf, 171 tanesi ise menkul sermayeli vakıflardan oluşmaktadır. Geriye kalan 100 adet vakfın ise sermayesinde hem menkul (nakit) hem de gayrimenkul bulunmaktadır. Bu durumda adada kurulmuş vakıfların % 56'sını gayrimenkul sermayeli vakıflar oluşturmaktadır²². Yüzde 44'e rastgelen, sermayesi nukuddan oluşmuş vakıflara bakarak ise Midilli adasında epey yüksek miktarda para vakfı bulunduğu söylenebilir.

Midilli adası Osmanlı döneminde, zaman zaman bazı değişmeler görülse bile, idari olarak Midilli, Molova ve Kalonya kazalarından oluşmuştur. Ada vakıflarının bu kazalara göre dağılımına bakıldığında Midilli kazasının en büyük payı aldığı görülür. Adanın merkezi olması nedeniyle aynı zamanda en büyük kazası da olan Midilli kazası ve köylerinde 407, Molova kazası ve köylerinde 117, Kalonya kazası ve köylerinde ise 54 vakıf tespit edilmiştir. Dokuz vakfın ise kuruluş yerleri hakkında belgelerde bir bilgiye rastlanılmamıştır.²³

¹⁸ Joseph V. Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, Üçüncü Cild, Bedrosyan Matbaası, İstanbul, 1330, s. 76.

¹⁹ Şemseddin Sami, *Kamusu'l-A'lam*, s. 4242.

²⁰ S. Tansel, *a.g.e.*, s.237.

²¹ Ayhan Afşın Ünal, *XVI. Yüzyılda Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'nde Midilli Sancağı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2002, s. 12.

²² İbrahim Oğuz, *Midilli'de Osmanlı Vakıfları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Mersin, 2014, s. 119.

²³ Oğuz, *a.g.t.*, s. 121.

Adada rastlanılan en eski vakıf, Hicrî 928 (Miladî 1522) tarihli'dir²⁴. En yeni tarihli vakıflar ise tasfiyesi ile ilgili işlemlerin sürdürülmesi nedeniyle Vakıf Tasfiye Defterleri'nden 1929 yılına kadar izlenebilen vakıflardır²⁵. Normal olarak Midilli adası vakıfları, 1923 yılındaki Lozan Antlaşması ve mübadelenin ardından, işlevlerini yitirmiş vakıflar olarak kabul edilmektedir. Tasfiye harici belgelerde günümüze en yakın olarak rastlanabilen vakıf ise H. 1341 (M. 1923) tarihli bir para vakfıdır.²⁶

Midilli adasında kurulan 607 vakıftan 131 tanesinin izi elli yıl ve daha üzeri süre izlenebilmektedir. 40 vakfın izi ise yüz yıl üzerinde sürülebilmektedir. Bu vakıflardan üç tanesi 200-249 yıl aralığında takip edilebilirken, bir vakıf ise 250 yıl üzerinde izlenebilmektedir. Geri kalan vakıfların kayıtlardan izlenebilme süresi ise 1-49 yıl arasındadır.²⁷

2. Amaçları Bakımından Midilli Vakıfları

Vakıflar çeşitlendirilirken, bunları ayırmada izlenen yollardan birisi de vakıflardan yararlanma durumudur. Vakıflar kendilerinden yararlanma açısından iki başlık altında incelenebilir. Bunlardan birincisi, aynıyla intifâ olan vakıflardır. Müessesât-ı hayriyye de denilen bu tür vakıflar, kendilerinden bizzat yararlanan vakıflardır. Cami, mescid, çeşme, mektep, medrese gibi vakfedilmiş yerler bunlara örnek verilebilir. Akgündüz bu tür vakıfları "herkesin yararlanabileceği vakıflar" ve "sadece fakirlerin yararlanabileceği vakıflar" olmak üzere ikiye ayırmaktadır.²⁸

Kendilerinden yararlanma açısından vakıf çeşitlerinin ikincisi ise aynıyla intifâ olmayan vakıflardır. Bu tür vakıfların bizzat kendilerinden değil, gelirlerinden yararlanılır. Yani bu vakıflarda amaç, mahalle, köy, esnaf topluluklarının ihtiyaçlarını gidermektir²⁹. Vakıfları bu şekilde ayırmak, aslında bu vakıfların hangi amacı güttüğünü bize anlatan bir gösterge niteliği taşımaktadır.

Vakıfların hangi amaçla kurulduğu, vakfın kuruluşu sırasında hazırlanan vakfiyelerde anlatıldığı gibi, aynı zamanda vakıf muhasebe kayıtlarında da

²⁴ *Vakıflar İstanbul Bölge Müdürlüğü Arşivi (VİBMA)*, D.no: 2332.

²⁵ Oğuz, *a.g.t.*, s. 132.

²⁶ *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)*, Vakıf Maaşları Defteri(VMD), 184/166/1326, Rûmî 17 Kanûnusânî 1341 (M. 17 Ocak 1925).

²⁷ Oğuz, *a.g.t.*, s. 138-139-140.

²⁸ Akgündüz, *a.g.e.*, s. 283.

²⁹ Çiftçi, *a.g.e.*, s. 51.

belirtilmiştir. Vakfın amacı, kayıtlarda *berây-ı* ... ifadesiyle belirtilir. Bu ifadenin anlamı, vakfın ne amaçla kurulduğunu ve muhasebe kaydında gösterilen gelirlerin nereye veya nerelere aktarılacağını anlatmaktır.³⁰

Aynıyla intifa olmayan vakıflarda, hayır kurumlarının masraflarını karşılayabilmek için, menkul ve gayrimenkul mallar tahsis edilerek, bunlar işletilir ve elde edilen gelir amaçlar doğrultusunda harcanırdı³¹. Bu tür vakıflar, amaçları bakımından genel olarak beş grup altında incelenebilir.

1- Hirfet gruplarının ihtiyaçlarına yönelik olanlar: Esnaf gruplarının tekâlif ödemeleri, mühimmat giderlerinin karşılanması, taâmiye harcamalarının karşılanması gibi amaçlara yönelik vakıflardı.

2- Sosyal amaçlara yönelik olanlar: Bugün belediyelerin yaptığı temizlik ve bayındırlık gibi işler yanında, avârız vergilerinin ödenmesi ve yemek dağıtmak, şerbet dağıtmak gibi hayır işlerinin görülmesini amaçlıyorlardı.

3- Eğitim kurumlarına yönelik olanlar: Bu kurumlardaki vazifeli ücretlerinin ödenmesi, mühimmat giderleri için kurulmuş vakıflardı.

4-Dinî kurumlara yönelik olanlar: Amaç, burada çalışanların ücretlerinin ödenmesi, ihtiyaçların karşılanması ve belli zamanlarda Hz. Peygamber, kendileri ve yakınları için kırâat adı verilen mevlit, yâsin-i şerif gibi dinî kaidelerin yerine getirilmesini sağlamaktır.³²

5- Özel Amaçlı Vakıflar: Bu tür vakıflar, yukarıdaki gruplandırmalar içinden birine dâhil olabilecekleri halde, ortaya çıkışları ile benzerlerinden tamamen farklı, özel bir amacı gerçekleştirmesi hedeflenmiş vakıflardır. Bu tür vakıfları sosyal veya dinî amaçlı vakıflardan ayıran özellik, genelden çok özel bir amaca yönelik olmalarıdır.

Midilli Adası'nda amaçları belirlenebilen, şahıslar tarafından kurulmuş vakıf sayısı 152'dir. Bu vakıflar incelendiğinde 100 tanesinin sosyal amaçlı, 59 tanesinin dinî amaçlı, 9 tanesinin eğitim amaçlı, 3 tanesinin de özel amaçlı olduğu görülmektedir. Fakat bu sayı bulunurken, bazı vakıfların birden çok, bazen iki veya üç amaç güttüğünü belirtmek gerekmektedir. Nitekim şahıslar tarafından kurulan vakıflara bakıldığında, iki amaca birden hizmet eden 13, üç amacı olan ise 3 vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Adada şahıslar tarafından kurulan vakıflar içerisinde hinfet gruplarının ihtiyaçlarını gidermeyi amaçlayan türde bir vakfa ise rastlanılmamıştır.

³⁰ Çiftçi, *a.g.e.*, s. 52.

³¹ Akgündüz, *a.g.e.*, s. 287.

³² Çiftçi, *a.g.e.*, 52-65.

Hirfet gruplarının ihtiyaçlarına yönelik vakıflara rastlanılmamasının nedenlerinden birisi olarak, adanın bir ticaret merkezinden çok bir ziraat merkezi olması gösterilebilir. Ada vakıfları ile ilgili yapılan araştırmalarda, adada vakıf kurmuş esnaf sayısının sadece on bir kişi olduğu ortaya çıkmıştır³³. Bu durumda, Midilli adasında birinci grubu oluşturan amaçta bir vakıf kuruluşuna rastlamak mümkün olmamıştır.

2.1. Sosyal Amaçlara Yönelik Kurulan Vakıflar

Adada şahıslar tarafından kurulmuş vakıflar içerisinde amaçları bakımından en yoğun olan vakıflar, sosyal hizmete yönelik vakıflar olarak göze çarpmaktadır. İncelenen 152 vakıf içerisinde 100 adedinin kuruluşunda, sosyal amaçların güdüldüğü görülmektedir. Fakat bu tür amaçlı vakıflarda da tek bir vakfın aynı anda birden çok sosyal amacı hedefleyebildiği de göz önüne alınmalıdır.

Şahıslar tarafından sosyal amaçlara yönelik olarak Midilli adasında kurulan bu 100 vakfın 65'inin kurucusu erkek, 33 vakfın kurucusu ise kadınlardan oluşmaktaydı. İki vakfın kurucularını ise bir kadın ve bir erkek beraber oluştuyordu.

Tablo 1: Midilli Adasında Sosyal Amaçlara Yönelik Olarak Kurulan Vakıflar

Vakfın Amacı	Sayı
Tamir-i Çeşme, Musluk, Suyolu, Sebilhane	51
Medine Fukarası, Haremeyn ve Beyt	13
Yol, Kaldırım, Merdiven	7
Tamir-i Hamam, Kaplıca	7
Zevrak	5
Pilav	5
Oda	3
Lokma	3
Uskublo Köyü Gurebâsı ve Fukarası	3

³³ Oğuz, *a.g.t.*, s. 191.

Osmanlı Midillisi'ndeki Şahıs Vakıflarının Amaçlarına Dair

Mezar, Mezaristan, Sengistan, Guristan Tamiri	2
Köprü	2
Midilli Fukarası	2
Aşure	2
Molova Fukarası	1
Mum ve Kandil	1
Döşeme	1
Taam	1
Kurban	1
Sahur	1

Tablodan da görüleceği üzere adada sosyal amaçlı kurulan vakıflar içerisinde en büyük grubu çeşme ve suyolları tamirini amaçlayan vakıflar teşkil etmekteydi. Osmanlı gündelik hayatında su ve dolayısıyla çeşmelerin önemi nedeniyle, vakıfların en çok ilgi gösterdiği alanlardan birisi bu tür oluşumlardır. Midilli özelinde, adanın önemli su kaynaklarına sahip ve sularının meşhur olması³⁴, buna etki eden en önemli nedendir. William Wittman, seyahatnamesinde Osmanlılar tarafından yapılan çalışmalar sonucunda adada iyi ve kaliteli içecek sularının ortaya çıktığından bahseder³⁵. Ayrıca adanın bir ziraat merkezi olması, bu amacı güden vakıfları öne çıkarmaktadır. Adada bu amaçla kurulmuş vakıf sayısı 51'dir. Adanın genel durumu ve sosyal amaçlı vakıfların genelde beledî işlerle ilgilendikleri göz önüne alındığında, çeşme, musluk, sebilhane veya su yolu gibi yerlerin bakım ve tamirini amaçlayan vakıf sayısının çokluğu normal görülmelidir. Midilli'nin bir ada olmasından dolayı, en temel ihtiyaç maddesinin su olması nedeniyle su, çeşme, sebil gibi vakıfların kurulmasına öncelik verilmiştir.

Midilli adasındaki bu tür vakıfların kuruluş yerlerine bakıldığında, en fazla Midilli kazasına bağlı Uskublo köyünün öne çıktığı görülür. Buranın özelliği, Midilli adasında en çok vakfa rastlanılan köy olmasıdır. Arşiv kayıtlarına göre bu köyde hayat bulmuş toplam vakıf sayısı 99'dur ki bu sayı ada merkezi olan Midilli kasabasından sonraki en fazla vakıf sayısıdır. Uskublo

³⁴ Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, (Editör: Ertuğrul Zeki Ökte), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 291.

³⁵ Güner Doğan, *İngiliz ve Fransız Seyyahlara Göre 17. ve 18. Yüzyıllarda Ege Adaları (Midilli, Sakız, Sisam, Rodos) ve Çevresi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Yeniçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara, 2008, s. 69.

köyünde bu kadar fazla vakfa rastlanmasının nedeni, bu köyün adanın en verimli ve en çok zeytin-zeytinyağı elde edilen bölgesi olan Yera nahiyesinin merkezi olmasından kaynaklanıyor olmalıdır³⁶. Yine bu köy, hane sayısı bakımından Midilli kazasının en büyük köyüdür. Köydeki Müslüman nüfusun, diğer köylere göre çokluğu da vakıf sayısının fazla olmasına bir diğer neden olarak gösterilebilir.³⁷

Adada çeşme ve suyolları ile ilgili vakıflara yine yoğun olarak Molova kazasına bağlı Çömlek ve Ağra köyleri ile Kalonya kazasına bağlı Peraşle köyünde rastlamak mümkündür. Çömlek’de bu tür vakıf sayısı 7, Ağra ve Peraşle köylerinde ise 4’dür. Kaza merkezleri olan Midilli’de 6, Molova’da ise 2 adet çeşme ve suyolu vakfına rastlanmaktadır. Adada kurulan bu tip vakıflardan birisi, Midilli varoşundaki Patrik Caddesi’nde Abdülbâki Efendi tarafından kurulan vakıftır. Abdülbâki Efendi, burada yaptırdığı sebilhâne için bağ, bahçe ve büyük ihtimalle zeytinden oluşan ağaçları vakf etmiş, her yıl buradan gelecek gelirden, sebilhane önündeki kandile yetecek kadar zeytinyağının sebilhaneye teslim edilmesini, burada bulunan maşrapalar ve her tasın Ramazan aylarında kalaylanmasını, su taşımak amacıyla kullanılan kapların tamir edilmesini şart koşmuştur. Vakfiyesi 1786 yılına dayanan bu vakıf, yüz yıldan uzun bir süre takip edilebilmektedir.³⁸

Yine Midilli kasabasından Şilelizâde Turnacıbaşı el-Hac İbrahim Ağa tarafından kurulan bir vakıf ise kasaba sınırları içindeki Mahalle-i Cedid ve Buğday Pazarı’nda bulunan üç adet çeşmenin tamiratını üslenmişti. Vâkıfın, bu tamiratlar için vakfettiği gayrimenkul ise bir kıt’a zeytinliktir³⁹. Midilli kasabasına bağlı Uskuplo köyünde Yusuf oğlu Hacı Mehmet tarafından kurulan ve aynı köydeki Papamihal mahalde bulunan zeytinliğin vakfedildiği vakıf ise Tartı, Bafka ve Papamihal isimli mahallerde bulunan üç adet çeşme için kurulmuştur. Vakfiyede, zeytinlikten elde edilecek gelirin, bu üç adet mâ-i câri (akarsu) çeşmenin “mahall-i menba’ından mevzi-i ceryâne” gelinceye kadar

³⁶ Oğuz, *a.g.t.*, s. 119-120.

³⁷ Levent Payzın, XVIII. *Yüzyılda Midilli Adası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2008, s. 55-58.

³⁸ *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)*, Vakfiye (Vak.), 988/77-29, H. 1 Rebiülahir 1201 (M. 22 Aralık 1786); *VİBMA*, Dosya No: 2332, H. 1311 (M. 1894).

³⁹ *VİBMA*, D.no: 2332, H. 1164 (M. 1751); *Midilli Şer’iyye Sicilleri (MŞS)*, No: 45, Sayfa: 103, Hüküm No: 125, H. 1189 (M. 1775).

olan ihtiyacına harcanması ve tamire muhtaç oldukça harcamanın devam etmesi istenmektedir.⁴⁰

Çeşme ve suyolları için kurulan vakıfların bir kısmını ise para vakıfları oluşturmaktaydı. Özellikle Molova kazasına bağlı Çömlek köyünde rastlanılan çeşme vakıfları, para vakfi statüsündeki vakıflardı. Bu köyde çeşme ve suyolları tamirâtı için şahıslar tarafından kurulmuş vakıf sayısı yedi adettir ve tamamı para vakfi statüsündedir. Bu vakıflardan üç tanesi ise kadınlar tarafından kurulmuştur. Örneğin Ayşe Hatun'a ait para vakfi, Langade isimli mahallin çeşmesini tamir amacıyla kurulmuş bir vakıftı.⁴¹

Adada, şahısların kurmuş olduğu sosyal amaçlı vakıfların en çok rastlanılanlarından birisi de Medine-i Münevvere fukarası, Haremeyn veya beyt vakfi adıyla kurulmuş ve İslam'ın kutsal şehirlerine yardımı amaçlayan vakıflardı. Osmanlı Devleti'nin, Yıldırım Bayezid'den beri oluşturduğu ve kutsal şehirlerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullandığı Surre-i Humâyûn yanında, şahıslar da kurdukları vakıflar vasıtasıyla bu kutsal yerlere yardımda bulunabiliyorlardı. Bu tür vakıflar, Haremeyn adı verilen Mekke ve Medine'de yaşayan fakirlerin doyurulmasını ve kutsal olan bu yerlerin ihtiyaçlarının giderilmesini amaçlamışlardı. Ayrıca mukaddes mekânların bakımı ve hac ibadetinin güvenli bir şekilde yapılması da bu amaçların içindeydi⁴². Midilli'ye özel olmak üzere bu vakıflara "beyt vakfi" adı verildiğine de kayıtlarda rastlanılmaktadır. "Beyt vakfi" deyimini, büyük bir ihtimalle, Kâbe'ye verilen Beytullah isminin kısaltması olarak kayıtlara geçmiş olmasından kaynaklanmıştır. Fakat cami ve mescidlere de "Beytullah" denildiği unutulmamalıdır. Biz bu çalışmamızda "Beyt vakfi" adıyla geçen yerleri, "Kâbe" denilmek istendiği varsayımıyla kullandık. Midilli adasında bu tür amaçlar etrafında kurulmuş olan vakıf sayısı 13 idi. Bu tür vakıfların, kuruluş yeri olarak Uskublo köyü ve Molova kasaba merkezinde yoğunlaştığı görülmektedir. Yine bazı köylerde de bu tür vakıflara rastlanmaktadır.

⁴⁰ VGMA, Vak. 990/45-36, H. Cemaziyelahir 1230 (M. Mayıs 1815).

⁴¹ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, Evkâf Defterleri (Ev.d..) Gömlek No: 09568, H. 1247-1259 (M. 1831-1843); *BOA*, Ev.d., G.no: 10312, H. 1252-1259 (M. 1836-1843); *BOA*, Ev.d., G.no: 11245, H. 1256-1260 (M. 1840-1845).

⁴² Haremeyn Vakıfları ve Surre-i Humâyûn hakkında daha geniş bilgi için bkz: Mustafa Güler, *Osmanlı Devleti'nde Haremeyn Vakıfları, (XVI.-XVII. Yüzyıllar)*, Tarih ve Tabiat Vakfı Tatab Yayınları, İstanbul, 2006; Murat Akgündüz, "Surre-i Humâyûn Geleneği ve İslam Toplumunu Kaynaştırmadaki Rolü", *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XXII, İzmir, 2005, s.s.107-114.

Haremeyn vakıflarından birisi, Midilli kazasına bağlı Mesagüre köyünde, Ümmü Hani Hatun tarafından kurulmuş bir vakıftır. Vakıf, amaç olarak Medine-i Münevvere fukarasını göstermiş ve bu amacı yerine getirebilmek için de sözü edilen vâkıf tarafından, aynı kazaya bağlı Kelemye köyü sınırına dâhil dört kıt'a zeytin bahçesine ait, yıllık 1.800 akçe icar geliri vakfedilmiştir⁴³. Kokmida köyünden Uzun Mehmet ise Mandomanda köyü tımarındaki tarla gelirini vakfederek, buradan gelen yıllık kiranın 120 akçesinin Haremeyn için ayrılmasını şart koşmuştur.⁴⁴

Molova kazasının İşlemetobi köyünden el-Hac Mustafa Ağa, Mekke ve Medine fakirleri için zeytinlik, bağ ve bahçe vakfetmiştir. Vakfedilen zeytinliklerdeki ağaç miktarı, 560 tanesi delice olmak üzere 788'dir. Bunun yanında vakfedilen bahçelerdeki ağaçlar arasında ayva, kiraz, bağ, ceviz, armut, incir, kavak ve nar da bulunmaktadır. Vâkıf, bu yerlerin kiralanmasını ve buradan gelecek gelirden yıllık 30 kuruşun esas amaç olan Mekke ve Medine fukarası için ayrılmasını vakfiyesinde belirtmiştir⁴⁵. Kalonya kazasına bağlı Vasleçot köyünden Ali Ağa ise Haremeyn-i Şerife için arsa, dam, harman yeri ve zeytin bahçesinden oluşan geliri bulunan bir vakıf kurmuş görünmektedir. Ali Ağa'nın vakfiyesinde, buralardan elde edilecek yıllık gelirin 240 akçesinin Haremeyn-i Şerife için ayrılması şartı bulunmaktaydı.⁴⁶

Yol, kaldırım veya merdiven ve bunların tamiri ile ilgili vakıflar, adada sıkça rastlanılan sosyal amaçlı vakıflardandır. Adada şahıslar tarafından kurulmuş bu tür vakıf sayısı yedidir. Bu vakıflar, yerleşim yerlerindeki ve bunlar arasındaki yolların açılması, bakımı, engebeli yerleşim alanlarındaki mahalleler arasında ulaşımı sağlayan merdivenleri ilgilendiren vakıflardı. Osmanlı'da kaldırım ve yol kelimelerinin aynı anlama geldiği, kaldırımın yaya yolu değil, yolun kendisi olduğu unutulmamalıdır⁴⁷. Yol, kaldırım ve merdiven ile ilgili vakıfların, adada daha çok Molova kazası köylerinde yoğunlaştığı görülür. Bunun nedeni, adanın kuzey kısmında kalan bu bölgenin dağlık, engebeli ve ulaşımın zor olmasıdır. Bu tip vakıflara verilebilecek örneklerden birisi, Molova kazasına bağlı Çetre köyünde Kapıcı İbrahim ve Abdullah Ağalar tarafından kurulan ve amaç olarak köye ait merdivenin tamirini şart koşan bir

⁴³ BOA, Cevdet Evkaf (C. Ev.), Dosya No: 370, Gömlek No: 18772, H. 29 Zilhicce 1214 (M. 24 Mayıs 1800); BOA, Ev.d., G.no: 10312, H. 1252-1259 (M. 1836-1843).

⁴⁴ VGMA, Vak.,745/167-46, H. 3 Rebiülevvel 1224 (M. 18 Nisan 1809).

⁴⁵ VGMA, Vak., 732/273-240, H. 5 Rebiülahır 1216 (M. 15 Ağustos 1801).

⁴⁶ VGMA, Vak.,745/241-71, H. 25 Rebiülahır 1223 (M. 20 Haziran 1808).

⁴⁷ Çiftçi, a.g.e., s. 54.

para vakfıdır⁴⁸. Vakıf, yıllık murabaha geliri olan 20 kuruşu, adı geçen merdivenin tamirine ayırmaktaydı.

Midilli adasında rastlanılan şahısların kurmuş olduğu sosyal amaçlı vakıf türlerinden birisi de hamam vakıflarıdır. Midilli'nin kaplıca ve kaynak sularının bol olması, adada birçok hamamın kurulmasına da neden olmuştur. İnsanların bedenlen temizlenmesini amaçlayan ve Osmanlı Devleti içinde hemen her yerde rastlanabilen bu tür yapılar hem insanlara belli bir ücret karşılığı hizmet vermiş, hem de fakirlerin ücretsiz temizlenmesine olanak sağlamışlardır. Bu yapıların inşası, tamiri veya temizliği işini ise vakıflar üstlenmişlerdir. Adada vakıflardan kredi kullanan meslek grupları incelendiğinde, çok sık olarak hamamcı ve tellak gibi isimlere rastlanması, Midilli'nin hamam ve kaplıca bakımından zenginliğine işaret etmektedir⁴⁹. Adada şahıslar tarafından bu amaçla kurulmuş vakıf sayısı yedidir ve bunlar Kalonya ve Molova köyleri ile Midilli kasabasında karşımıza çıkmaktadır.

Midilli adasındaki kaplıca ve kaynak suları bakımından en önemli yer, Midilli kazasına bağlı olan Sarlıçe köyüdür. Kaynaklarda Sarlıçe adıyla geçen köyün ismi, aslen “Sarılıca” kelimesinden gelmektedir. Ilıca, Türkçede kaplıca anlamındadır. Köyün bugünkü adının “Termi” (θερμή) olması ve bunun Yunancada “kaplıca” anlamına gelmesi de buradaki kaynak sularına ve kaplıcalara işaret etmektedir⁵⁰. Midilli kazası sakinlerinden, eski Hazine-i Âmire Defterisi ve aynı zamanda Midilli Sancağı Emir-i Kebirî olan Hacı İbrahim Ağazade Mehmed Bey, bu konuda vakıf kuran Midilli sakinlerinden birisidir. Vakfa ait tamamı Arapça olan vakfiyede vâkıf, Sarlıçe köyünde bulunan kaplıca ve hamam için bağ, bahçe ve zeytinliklerini vakfettiğini bildirmekteydi.⁵¹

Sosyal amaçla kurulmuş bir diğer vakıf çeşidi ise zevrak vakıflarıdır. Sözlük anlamı bir çeşit kayık veya sandal demek olan zevrak⁵², Midilli'deki bazı vakıfların kuruluş amaçlarındandır. Adada önemli sayıda zevrak vakfına rastlanılmasının nedeni ise Midilli'nin coğrafi yapısıdır. Midilli'nin bir ada olmasının yanında, iki büyük körfeze de (Yera ve Kalonya körfezleri) sahip

⁴⁸ BOA, Ev.d., G.no: 11245, H. 9 Muharrem 1256-29 Zilhicce 1260 (M. 13 Mart 1840-9 Ocak 1845).

⁴⁹ Oğuz, a.g.t., s. 266.

⁵⁰ Oğuz, a.g.t., s. 98.

⁵¹ VGMA, Vak., 989/67-53, H. 1310-1318 (M. 1893-1901).

⁵² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1986, s. 1494; Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, s. 691.

olması, bu tür vakıfların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Özellikle Yera Körfezi'nin Midilli kasabası ile ona bağlı Yera Nahiyesi köylerini birbirinden ayırması, buralarda mavna, pereme ve zevrak gibi çeşitli deniz vasıtalarının kullanılmasına neden olmuştur.

Yera nahiyesi köyleri, kuş uçuşu Midilli kasabasına epey yakın olmalarına rağmen, kasabaya karadan ulaşabilecek tek yol, ancak körfezin etrafının dolaşılmasıyla mümkündür. Oysa Pereme veya Pereme İskelesi adı verilen köyden karşı kıyıdaki Lutra Köyü iskelesine bu vasıtalarla geçip, Midilli kasabasına ulaşım hem daha kısa hem de daha kolaydır. Bu nedenle özellikle Yera Nahiyesi içindeki köylerde bu tip vasıtalar ulaşım bakımından daha çok tercih edilmekteydi. Belgelerde, zevrak vakıflarının tamamının Uskublo köyünde kurulduğu görülmektedir. Bunun nedeni, bu köyün Yera nahiyesinin merkezi olması ve Midilli kazasına ulaşımın kısaltılmasını sağlayan ve bu kayıkların kullanıldığı Pereme İskelesi'ne olan yakınlığıdır.

Midilli adasında zevrak vakfı olarak geçen beş vakfa rastlanılmaktadır. Bu vakıfların ortak özelliği ise tamamının kurucularının kadın olmasıdır. Bu vakıflar sadece bu amaçla kurulmamış, bunun yanında bazıları mevlit, cami gibi dini, bazıları ise köprü, mezarlık, kurban, aşure gibi sosyal yardımları da amaç edinmişlerdir. Örneğin Zahide Hatun Validesi tarafından kurulan vakıf mevlit, mukabele ve zevrak gibi amaçları beraber gerçekleştirmiştir⁵³. Solak Haremi tarafından kurulan bir diğer vakıf ise zevrak amacının yanında, mevlit, kurban ve aşure yapımını⁵⁴, Şemsî Hanım'ın kurduğu vakıf ise zevrak, mevlit okutulması, çeşme, gûristan (kabristan) ve caminin tamir ve masraflarının karşılanması için kurulmuştu.⁵⁵

Vakıf kurucuları, kendi yaşadıkları yerdeki ihtiyaç sahiplerine dolaylı olarak beslenme, barınma, kullanılan yollar ve köprülerin bakımı gibi hayırların yanında, doğrudan bunları hedef alan yardımlarda da bulunmuşlardır. Örneğin Midilli kazası, Ali Efendi Mahallesi'nde sakin Ümmü Gülsüm Hanım, kendisine ait emlak, arazi, akar ve nakidi, bazı cami ve tekke vazifelileri ile birlikte Midilli fukarası için vakfetmiş görünmektedir⁵⁶. Doğrudan fakir insanları hedef alan bu tür vakıflardan bir diğeri de Midilli kazasına bağlı Uskublo köyünde kurulan vakıflardır. Amaç olarak köydeki “fukara ve

⁵³ BOA, Ev.d., G.no: 21736, H. 1287 (M. 1870).

⁵⁴ BOA, Ev.d., 21736.

⁵⁵ BOA, Ev.d., 21736

⁵⁶ VGMA, Vak., No: 747/106-105, Hicri 1202 (Miladi 1788).

gurebâ'yı hedef alan bu vakıfların sayısı üçtür. Zeytinlik ve zeytinyağları ile öne çıkan ve birçok vakfın kuruluş yeri olan bu köyde bu tür vakıfların, kaza merkezinden bile çok olması normal görülmelidir. Bu vakıflardan biri, Yusufoglu Hacı Mehmed tarafından kurulan vakıftır. Adı geçen şahıs, aynı köyde bulunan zeytinlikten, her yıl elde edilecek gelirden altı kile pirincin köydeki fakara, gurebâ ve komşuların fakir olanlarına dağıtılmasını amaçlamıştır⁵⁷. Yine aynı köyde Hacı Eyüb Ağa tarafından kurulan vakıf ise karyedeki fakir ve garipler için her yıl on desti zeytinyağı dağıtımını üstlenmiştir⁵⁸. Abdülkerim Ağa tarafından kurulan bir diğer vakıf ise köydeki fakirler için, aynı şekilde her yıl yine onar desti zeytinyağı dağıtmaktaydı⁵⁹. Fakir insanları doyurmayı ve bunlara yardımı amaçlayan başka bir vakıf, Midilli kazası İpyoz köyünde Rukiye Hatun tarafından kurulan bir bahçe vakfıdır. Rukiye Hatun, vakfettiği zeytin bahçesinden gelen gelirin yıllık 725 akçesinin Molova fukarası için ayrılmasını istemiş, kalanını ise dini bir amaca yöneltmiştir.⁶⁰

Saydığımız bu tip sosyal amaçlı vakıflar yanında, adada pilav, lokma, taam, aşure gibi fakirlerin yemek ihtiyaçlarını karşılayan veya yine muhtaç insanlara sahurda yemek sağlayan, kurban kesiminde bulunan ve fakirlere dağıtan vakıflara da rastlamak mümkün olmaktadır. Köprü, mezarlık ve buraların bakımı ile ilgili vakıflar, döşeme ile ilgili bir vakıf da adadaki insanlara ait ihtiyaçların giderilmesi amacıyla kurulmuş vakıflar olarak göze çarpmaktadır.

2.2. Dinî Amaçlara Yönelik Kurulan Vakıflar

Adada sosyal amaçlı vakıfların ardından sayıca en yoğun vakıfların dinî amaç güden vakıflar olduğu görülmektedir. Şahıslar tarafından kurulmuş 152 vakfın 59 tanesini bu tür vakıflar oluşturmaktadır. Sosyal amaçlı vakıflarda olduğu gibi, dinî amaçlı vakıflarda da tek bir vakfın aynı anda birden çok sosyal amacı hedefleyebildiği göz önüne alınmalıdır.

Midilli adasında dinî amaçla kurulmuş olan bu 99 vakfın 39'u erkekler, 20'si ise kadınlar tarafından kurulmuştur. Bu vakıflar içinde iki vakfın kurucusu gayrimüslim Osmanlı vatandaşıdır. Gayrimüslimlerin tarafından kurulmuş dinî

⁵⁷ VGMA, Vak., D.no: 990/46-37, H. 23 Cemaziyelevvel 1248 (M. 18 Ekim 1832).

⁵⁸ VİBMA, D.no: 2332, H. 1230 (M. 1815).

⁵⁹ BOA, Ev.d., No: 21736, H. 1287 (M. 1870).

⁶⁰ VGMA, Vak., D.no: 731/39-30, H. 10 Rebiyüllevvel 1160 (M. 21 Mayıs 1747).

amaçlı vakıfların özelliği, bunların manastır veya kilise amaçlı vakıflar değil, her ikisinin de cami amaçlı vakıflar olmasıdır.

Osmanlı vakıf sistemi içinde gayrimüslim vakıflarının hukukî durumu önemli bir tartışma noktasıdır. Devlet, gayrimüslim kökenli vakıflara, ancak vakıftan yararlanan kişilerin fakir olmaları durumunda onay vermiştir ki bunun nedeni din adamları ve kiliselerin vakıflar yoluyla güçlü ve bağımsız bir dayanak elde etmesini önlemektir⁶¹. Şeyhülislam Ebussuud Efendi tarafından hazırlanan ve 1568 yılında yayınlanan bir kanunnameye göre ise Hanefi doktrini çerçevesinde bir kilise veya manastırın menfaati için vakıf kurmak yasaklanmaktaydı.⁶²

Osmanlı Devleti'nde hukuken bir sorun oluşturan gayrimüslim vakıfların bu durumu, Midilli adası özelinde de vakıf kurma açısından gayrimüslimlerin konuya uzak kalmalarına neden olmuş görünmektedir. Adada önemli bir gayrimüslim nüfus bulunmasına rağmen, kaynaklarda rastlanabilen gayrimüslim vakıf sayısı sadece yedidir ve bunların beş adedi şahıslar tarafından kurulmuş vakıflardır. Gayrimüslimlerin adada kurduğu vakıflarda dikkat çeken durum ise bu vakıflardan ikisinin cami için, ikisinin Müslüman Kız Mektebi için, bir diğlerinin ise Müslüman ve Rum okullarındaki fakir öğrenciler için kurulmuş olmalarıdır. Gayrimüslimlerin cami veya Müslüman okulları adına vakıf kurmalarının sebebi ise yukarıda açıkladığımız, Osmanlı pratiğinde gayrimüslimlere vakıf kurmada getirilen hukukî mecburiyetlerdir. Bu mecburiyet, gayrimüslim vatandaşların mülklerini ellerinde tutabilmek adına, bu şekilde vakıf kurmalarına sebep olmuş olmalıdır.

Adada kurulan dinî amaçlı şahıs vakıflarına göz atıldığında, normal olarak en yoğun amacın camiler ve cami görevlileri adına olduğu görülmektedir. Bunun yanında mescit, minare, türbe, tekke gibi diğer dinî yapıların bakım ve tamirâtı, mum, kandil gibi mühimmat ve mevlit, mukabele, hatm-i şerif, ihlâs okuma gibi hizmetler vermek vakıfların amaçları arasındaydı. Hatta bütün dinî amaçları bünyesinde toplamış vakıflar da görmek mümkündür.

Örneğin Midilli kasabasındaki Ali Efendi Mahallesi sakini olan Ümmügülsüm Hatun, Midilli varoşunda, Derûn-i Sûk denilen çarşı içindeki, kendi yaptırdığı cami için böyle bir vakıf kurmuştu. Ümmü Gülsüm Hatun vakfiyesinde, Lutra köyündeki iki ayrı zeytinliği ile aynı köyde bulunan tarla ve

⁶¹ Eugenia Kermeli, “Ebû’s-Su’ûd’a Göre Kilise Vakıfları Osmanlı Hukukundaki Teori ve Pratiği”, (Çev: Özgen Özcan), *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 34, Ankara, 2010, s. 166-167.

⁶² Kermeli, a.g.m., s. 168.

Osmanlı Midillisi'ndeki Şahıs Vakıflarının Amaçlarına Dair

zeytin ağaçlarından her sene alınacak gelirden yevmiye 40 akçe olacak şekilde camide imam ve hatiplik görevinde bulunanlara, 20 akçenin de müezzine verilmesini, caminin tamire ihtiyacı olması durumunda ise bunun yine bu gelirden karşılanmasını istemekteydi. Ayrıca, camide bulunan on bir kandil ve bir Mühr-i Süleyman⁶³ için senede 12 testi zeytinyağı verilmesi, Ramazan aylarında toplam altı adet balmumu yakılması, cami imamının her Cuma gecesi Kur'an-ı Kerim, senede yedişer hatm-i şerif, her yıl Rebiülevvel'de Hz. Muhammed (S.A.V.) için mevlid-i şerif, senede 3 defa 70 bin adet Kelime-i Tevhid okunması da şart koşulmuştu. Aynı vakıf, bu caminin yanı sıra Midilli çarşısı camisinde Cuma günleri vaazda bulunan kişi için senelik 30 kuruş, Baba Kal'a denilen yerdeki medrese müderrisine 50 kuruş maaş verilmesini, aynı yere yıllık 14 testi zeytinyağı bağışlanmasını, Müftü Efendi'ye senede 50 kuruş maaş, Hasan Baba Tekkesi'ne Kelime-i Tevhid için 50 kuruş, Sarı Baba Tekkesi'ne yine Kelime-i Tevhid için senede 60 kuruş verilmesini bildirmekteydi. Bunların yanı sıra, kurban, aşure gibi sosyal amaçlar da vakfiyede yer almaktaydı. Bu amaçlar giderildikten sonra eğer bakiye kalırsa, o paranın da mütevellî eliyle *onu onbir buçuk hesabı ile* (yıllık % 15 faiz üzere) işletilmesi istenmekteydi.⁶⁴

Tablo 2: Midilli Adasında Dinî Amaçlara Yönelik Olarak Kurulan Vakıflar

Vakfın Amacı	Sayı
Cami ve Cami Görevlileri (İmam-Hatip, Müezzin)	37
Mevlit, Kıraat, Mukabele, Hatm-i Şerif, Hz. Muhammed için İhlâs-Şerif, Tilâvet,	1 5
Tekke ve Tekke Görevlileri	6
Mum ve Kandil	6
Mescit ve Mescit Görevlileri	4
Minare	1
Taâmiyye	1

⁶³Mühr-i Süleyman, Hz. Süleyman'ın mühründe bulunduğu söylenen, birbirine girmiş iki üçgen şekildedir. İslamiyette cami süslemelerinde sıkça kullanılmıştır. Bkz: Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugât*, s. 854.

⁶⁴VGMA, Vak., D.no: 747/106-105, H. 1 Ramazan 1202 (M. 5 Haziran 1788).

Midilli’de, dinî amaçlara yönelik olarak kurulan vakıfların büyük çoğunluğunu cami ve cami görevlilerinin ihtiyaçlarını amaçlamış vakıflar oluşturmaktaydı. Osmanlı döneminde camiler, birer dinî kurum olmanın yanında, devlet dairesi olarak da tanımlanırdı⁶⁵. Camiler aynı zamanda mahallenin toplumsal merkezi konumunda bulunurdu⁶⁶ ve çok çeşitli dinî hizmetler sunardı. Camilerin işlevli bir şekilde kullanılması ve camilerden yararlanan insanların çokluğu, bu yapıların devamlı ve düzenli bakım, temizlik ve tamirini gerektirdiği gibi, sunduğu hizmetlerin çeşitliliği de çok fazla görevli istihdamını zorunlu kılmaktaydı.

Adada, camilerin bakımı ve tamiri ile burada çalışan görevlilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kurulan vakıf sayısı 37 idi. Bunların adada Müslümanların nüfusça çoğunlukta buldukları hemen her yerde görüldüğü söylenebilir. Bu vakıflar sayıca ise doğal olarak, adanın merkezi ve en çok nüfuslu yerleşimi olan Midilli kasabasında yoğunlaşmaktadır. Camilerin ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulan bu vakıflardan ikisi, yukarıda ne amaçla kurulduğu açıklanmış olan, gayrimüslim Osmanlı vatandaşları tarafından kurulmuş vakıflardır. Midilli kasabasına bağlı Mesagüre köyünde Peraşkoh veled-i Andon Sanpa tarafından kurulan bu vakıflardan birincisi, köy cami-i şerifi için kurulmuştur. Peraşkoh, bir kıt’a kavaklık ve mülklerini, cami için vakfetmiştir⁶⁷. Diğer gayrimüslim vakfı ise Uskuplo köyünde, Vatne bint-i Lefter adındaki kadın tarafından kurulan ve bir kıt’a zeytinliğin ayrıldığı vakıftır. Vakfın edindiği amaç, Uskuplo Cami-i Şerifi’nin ihtiyaçları olarak belirtilmektedir.⁶⁸

Camiler ve bunların bakımı için kurulmuş vakıflardan birisi de Molova kazasına bağlı, Sığrı köyünde Kaptan-ı Derya Süleyman Paşa ibn-i Mustafa Ağa tarafından kurulan vakıftır. Paşa, vakfiyesinde, Sığrı Kalesi’nin dâhilinde ve haricinde bulunan iki adet cami için yine aynı yerde bulunan arsa ve üzerine yaptırdığı, biri kahveci dükkânı olmak üzere, iki adet dükkân ile bir hamamı vakfettiğini belirtmektedir. Vakfedilen bu yerlerden gelecek kira ile yevmiye on

⁶⁵ Nuri Adıyeke, “Bir Siyâsi Kurum Olarak Osmanlı’da Cami”, *Kebikeç*, Sayı 30, 2010, s. 6.

⁶⁶ Özer Ergenç, “Osmanlı Şehrindeki ‘Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları*, IV, İstanbul, 1984, s. 69.

⁶⁷ *VİBMA*, D.no: 2332, H. 1328 (M. 1910).

⁶⁸ *VİBMA*, D.no: 2332, H. 1325 (M. 1907).

akçelik tevliyet vazifesinin bedelinin ödenmesi, kalanın ise bu camilere harcanması şart koşulmaktadır.⁶⁹

Camilerin bakımı ve cami görevlilerin hizmet bedelleri ile ilgili kurulmuş vakıfların ardından, dinî amaçlara adanmış en çok vakıf, mevlit vakıfları olarak karşımıza çıkmaktadır. Adada bu amaçla kurulmuş vakıf sayısı on bire ulaşmaktadır. Bu vakıfların, Uskuplo köyünde yoğunlaştığı göze çarpar. Uskuplo köyü haricinde kurulmuş vakıflardan birisi, Midilli kasabasında Hacı ishak Bey bin el-Hac Muhsin Ağa tarafından kurulan vakıftır. Oldukça eski tarihli sayılabilecek bu vakıf, her yıl belli zamanlarda, Midilli'de, Kuş Meydanı denilen yerde bulunan Şeyh İsmail Efendi Tekkesi'nde Hz. Muhammed (S.A.V.) için Mevlid-i Şerif okunmasını şart koşmaktaydı.⁷⁰

Midilli adasında, Osmanlı döneminde önemli bazı tekkelerin faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Elimizdeki kayıtlar adada, Midilli kasabası sınırları içinde Mevlî Tekkesi, Kadirî Tekkesi, Halvetî Tekkesi gibi tekkelerin bulunduğunu, ayrıca Molova kazasına bağlı Çetre köyünde, İstanbul'daki Üsküdarî Hüdâyî Şeyh Aziz Mahmud Efendi Tekkesi'nin bir vakfı olduğundan bahsetmektedir⁷¹. Ada sakinleri, bu tekkeler ve tekkelerdeki görevliler için de vakıflar oluşturmuşlardır. Örneğin yukarıda bahsettiğimiz Ümmügülsüm Hatun'un kurduğu para vakfının şartlarından birisi Hasan Baba Tekkesi'nde ve Sarıca Baba Tekkesi'nde okunacak Kelime-i Tevhid'ler için okuyuculara ücret verilmesiydi⁷². Midilli kasabası Hüdaverdi Reis Mahallesi sakinlerinden olan Ayşe Hatun'un kurarak, 2 adet oda ve içinde ağacı olan mülkünü bağışladığı vakıf ise Kuş Meydanı'nda bulunan Halvetî şeyhi İsmail Efendi Tekkesi fukarası için kurulmuştu. Ayşe Hatun vakfiyesinde bu mülkün satılıp, elde edilen paranın senelik % 15 üzere murabaha edilmesini ve gelen kazanç ile bu tekkede bulunan fakirlere her yıl yemek verilmesini şart koşmuştu.⁷³

Dinî amaçlı vakıflar içerisinde sık olarak rastlanan amaçlardan birisi de cami, mescit, tekke ve türbelere ait mühimmattır. Bu yerlere ait mühimmatlarının en önemlisi ise hiç kuşkusuz aydınlatmayı sağlayan kandil ve mumlardır. Adada bu amaçla kurulmuş şahsî vakıfların sayısı beştir. Bu vakıflardan ikisi Midilli kasabası dâhilinde, üçü buraya bağlı Uskuplo köyünde, biri ise Molova kazasına bağlı Çetre köyünde bulunmaktaydı.

⁶⁹ VGMA, Vak., D.no: 731/193-112, H. 25 Ramazan 1170 (M. 13 Haziran 1757).

⁷⁰ VGMA, Vak., D.no: 606/79-105, H. 9 Şaban 1194 (M. 10 Ağustos 1780).

⁷¹ Oğuz, *a.g.t.*, Ek:I.

⁷² VGMA, Vak., D.no: 747/106-105, H. 1 Ramazan 1202 (M. 5 Haziran 1788).

⁷³ VGMA, Vak., D.no: 606/81-107, H. Şevval 1190 (M. Kasım-Aralık 1776).

Midilli kasabasında bu amaçla kurulmuş vakıflardan birisi, Kal'a-i Bâlâ Mahallesi'nde Ahmet Çavuş ibn-i Abdullah'a aitti. Adı geçen vâkıf, Midilli kazasına bağlı Katartöz köyündeki zeytinliğini, Halvetî Tekkesi içinde bulunan Şeyh İsmail Efendi türbesinde her gece bir kandil yakılması şartıyla vakfetmişti. Vâkıfın bir diğer şartı ise bu tekkedeki şeyhlere yıllık altışar testi zeytinyağı verilmesiydi⁷⁴. Yine Midilli kasabası Çavuş Mahallesi'nde yaşayan Ümmü Gülsüm Hanım tarafından kurulan vakıf ise Midilli'de Kuş Meydanı adı verilen yerdeki Şeyh İsmail Efendi Tekkesi Camisi'ndeki avizelerin yedi adet kandili ve tekkede sakin iken vefat eden dervişlerin kandilleri için kurulmuştu. Vakfın mal varlığını ise Ümmügülsüm Hanım'a ait Lutra köyündeki zeytinlik oluşturmaktaydı.⁷⁵

Bu konudaki ilginç bir diğer vakıf, Molova kazasına bağlı Çetre köyünde kurulmuş olan Üsküdârî Hüdâyî Şeyh Aziz Mahmud Efendi Tekkesi Vakfı idi. Aziz Hüdâyî, IV. Murat zamanının önemli şeyhlerinden birisidir. Hüdâyî Şeyh Mahmud Efendi'nin İstanbul, Üsküdar'da bulunan cami ve türbesi vakfı, Çetre'deki Kirkoblu (Mirkobulo) veya Kirkoylu Manastırı sınırları içinde arazi, bağ ve bahçelere sahipti. Vakıf, manastır dâhilindeki mülklerden gelen tüm paranın, İstanbul'daki cami, imaret ve derviş tekkelerindeki fakirlere harcanmasını şart koşmuştu⁷⁶. Başka bir şart ise buralardan gelecek mahsulün yani zeytinyağının, şeyhe ait cami ve türbedeki kandil yağı ihtiyacı için kullanılmasıydı.⁷⁷

Dinî amaçlı vakıfların bir kısmı da dinî okumaları amaçlayan vakıflardır. Mevlit, mukabele, hatm-i şerif ve İhlâs-ı şerif gibi dua ve benzer okumalar, özellikle Türk-İslam geleneğinde önemli bir yer tutar. Bugün de hala geçerliliğini koruyan bu okumalar ya Hz. Muhammed (S.A.V.) ve diğer dinî büyükler adına veya ölen yakın kimseler adına yapılmaktaydı. Midilli adasında da bu amaçla kurulmuş 15 vakfa rastlanmaktadır. Bu vakıfların hepsi, çoğunluğu Uskuplo köyünde olmak üzere, Midilli kazası dâhilinde bulunmaktaydı.

⁷⁴ VGMA, Vak., D.no: 606/83-109, H. Safer 1195 (M. Şubat 1781).

⁷⁵ VGMA, Vak., D.no: 606/84-110, H. 23 Şaban 1189 (M. 19 Ekim 1775).

⁷⁶ Ömer İşbilir, "Foundation (Vakıf) Establishment Process in Midilli Island Under the Rule of the Ottoman Empire", *Turkish Marine Research Foundation, II. National Aegean Islands Symposium*, (Edited by: İdris Bostan and Sertaç Hami Başaran), Publication No: 19, Gökçeada, 2004, s. 108.

⁷⁷ BOA, C.Ev., D.no: 62, G.no: 3069, H. 1 Rebiyülahir 1121 (M. 10 Haziran 1709).

Midilli kazasına bağlı İpyoz köyünde yaşayan Rukiye Hatun'un, kendisine ait zeytin bahçesinin gelirini bağışladığı vakfının amacını,

“...Medine-i Midilli'de vâki' Çavuş Cami-i Şerifi'nde imam olan efendiler evkat-ı hamsede üçer ihlâs-ı şerif ve leyâil-i mübâreke dahi Kur'an-ı 'Azimedden birer aşr-i şerif tilâvet edib sevabını pederim mezbur Ahmed Ağa ile hemşirem Afife Hatun'un ruhuna ve ruh-ı Resûlullah sallallâhu teâlâ aleyhi vesellem hazretlerine eda edib...”⁷⁸

diye belirtmiştir. Burada amaç olarak istenilen şey, vâkıfın yakınları ve Hz. Muhammed için beş vakit namazın ardından İhlâs duası ve mübarek gecelerde Kur'an-ı Kerim'den on ayet uzunluğunda bölümlerin okunmasıdır.

Midilli Hüdaverdi Reis Mahallesi sakini olan Ayşe ibnet-i Receb ise 2 bâb oda ve ağaçlarını vakfettiğini belirttiği vakfiyesinde amaç olarak Şeyh İsmail Efendi Tekkesi fukarasının günlük üç adet İhlâs duası okuyup, sevabını kocasına bağışlamalarını şart koşmuştu⁷⁹. Midilli kasabasında yaşayan Hacı İshak Bey bin el-Hac Muhsin Ağa tarafından kurulan vakfın amacında ise kasabada, Kuş Meydanı denilen yerde bulunan Halveti şeyhi İsmail Efendi Tekkesi'nde Receb aylarında Mevlid-i Şerif okunması ve kırâat şartı vardı. İshak Bey bu amacı için Midilli kazasına bağlı Keleme köyündeki zeytin bahçesini vakf etmişti.⁸⁰

Minare ve yemek (taâmiye) ile ilgili ihtiyaçları karşılamak üzere kurulan vakıflara da adada dinî amaçlı olarak kurulan vakıflar arasında rastlanmaktadır. Aslında burada minare adıyla geçen yerlerin, Osmanlı döneminde çoğunlukla bir nevi mescit veya cami görevi gördüğü belgelerden anlaşılabilir. Böyle bir vakfa Midilli kasabası Abdülbaki Efendi Mahallesi'nden Hanife bint-i merhum Müftü Hasan Efendi isimli kadın tarafından kurulan bir para vakfını örnek olarak gösterebiliriz. Yüz elli kuruş sermaye ile Şeyh İsmail Efendi Tekkesi'nde inşa edilen minare için kurulan vakfın vakfiyesinde, bu paranın yüz kuruşunun yıllık % 15 faiz üzere istirbâh olunması ve elde edilen nemanın her yıl adı geçen minarede müezzin olanlara hizmet karşılığı ödenmesi şart koşulmaktadır. Sermayeden geri kalan elli kuruşun ise ayrıca istirbâh olunarak nemasıyla zeytinyağı satın alınıp Ramazan aylarında minarenin aydınlatılmasında kullanılması istenmektedir⁸¹. Molova merkezinde Hacı Şeyh

⁷⁸ VGMA, Vak., D.no: 731/39-39, H. 10 Rebiyülevvel 1160 (M. 21 Mayıs 1747).

⁷⁹ VGMA, Vak., D.no: 606/81-107, H. Şevval 1190 (M. Kasım-Aralık 1776).

⁸⁰ VGMA, Vak., D.no: 606/79-105, H. 9 Şaban 1194 (M. 10 Ağustos 1780).

⁸¹ VGMA, Vak., D.no: 606/80-106, H. Ramazan 1181 (M. Ocak 1768).

Hayratı adıyla kurulan bir başka vakıf ise Kadiriye Dergâhı yemek işine şart koşulmuştur. Hacı Şeyh bu şartı sağlamak için Molova'da, Ağakos denilen yerdeki arsasını vakfetmişti.⁸²

2.3. Eğitim Amacına Yönelik Kurulan Vakıflar

Midilli adasında şahısların kurduğu vakıfların bir diğer amacı ise eğitimdi. Adada eğitim amacını şart koşmuş vakıf sayısı dokuzdur. Bu vakıfların biri Midilli merkez, üçü Uskuplo köyü, ikisi Molova kazasına bağlı Eftaronde ve Sıgırı köyleri, biri Kalonya kaza merkezi, ikisi ise Kalonya kazasına bağlı Çerami ve Dafye köylerinde kurulmuştu. Vakıflara bakıldığında, bunların genelde mektep ve medreselerin yapım veya bakımı için oluşturulduğu, ikisinin ise müderris maaşlarını karşılamak üzere kurulduğu görülmektedir. Bu dokuz vakıf içerisinde üçü, gayrimüslim Osmanlı vatandaşları tarafından kurulmuştur. Kurucuların ise ikisi gayrimüslim olmak üzere üçü kadın, altısı erkektir.

Eğitim hizmeti amacıyla kurulan vakıfların üçü gayrimüslimlere aitti ve bunlar Midilli kazasına bağlı Uskuplo köyünde kurulmuştu. Burada vakıf kuran gayrimüslim vatandaşların bu vakıfları kurmalarının sebebi, mülklerini kaybını önlemek için olan hukukî zorunluluktur denilebilir. Gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının eğitim amacıyla kurduğu vakıflardan birisi, İstefani veled-i Yani'nin kurduğu ve sermaye olarak bir kıt'a zeytinliğini gösterdiği vakıftır. Adı geçen kişi amaç olarak ise İslam Kız Mektebi fakir öğrencilerine yardımı şart koşmaktaydı⁸³. Aynı köyde, aynı amaç üzere kurulan bir diğer vakıf ise Kalyob bint-i Yani Franko'nun kurduğu ve yine sermaye olarak zeytinliğini gösterdiği vakıftır. Bu vakıfta da amaç, İslam Kız Mektebi'nin fakir öğrencileridir⁸⁴. Kadınlar tarafından eğitim amaçlı kurulan vakıflardan Melina bint-i Kostandi'nin kurduğu vakıf ise hem Müslüman hem de Rum mekteplerindeki fakir öğrencileri amaç edinmiştir. Köyün ve yakın çevresinin ekonomik yapısı üzere sermaye, doğal olarak yine zeytinlik olarak gösterilmektedir.⁸⁵

Midilli merkez, Ali Efendi Mahallesi halkından olan Fatma ve büyük kızı Ayşe tarafından kurulan vakıf medrese inşa etmek amacıyla kurulmuştur.

⁸² BOA, Ev.d., No: 34118, H. 12 Cemaziyülevvel 1288 (M. 30 Temmuz 1871).

⁸³ VİBMA, D.no: 2332, Sayfa No: 210, Sıra No: 2134, H. 12 Muharrem 1324 (M. 8 Mart 1906).

⁸⁴ VİBMA, D.no: 2332, Sayfa No: 210, Sıra No: 2135, H. 12 Muharrem 1324 (M. 8 Mart 1906).

⁸⁵ VİBMA, D.no: 2332, Sayfa No: 209, Sıra No: 2128, H. 18 Zilhicce 1325 (M. 22 Ocak 1908).

Vakfiyesinde, bu medresenin “*bir bâb medrese odası ve altı bâb talebe odası olmak üzere*” yapılması istenmektedir. Bu iş için ayrılan sermaye ise Midilli kazasına bağlı Ahtande, Keleme, Komi ve Bigi köylerindeki zeytinliklerden elde edilecek hâsılat olarak gösterilmektedir. Vâkıf ayrıca, burada müderris olan kişiye de günlüğü 20 akçe vazife ücretini şart koşmuştu⁸⁶. Molova'ya bağlı Sığrı köyü sakini olan Hacı Osman Ağa'nın kurduğu vakıf ise müderris maaşını karşılamak üzere kurulmuş bir vakıftı. Hacı Osman Ağa bu amaç için kendisine ait bir kıt'a mülkünü, merasını, değirmenini, üç bin kütük bağını, on beş kök zeytin ağacını ve on kök incir ağacını vakfetmişti⁸⁷. Eğitim amacıyla kurulan diğer vakıflar, sadece eğitim amacını şart koşmayan cami tamiri, çeşme gibi amaçların yanında mektep tamir ve bakımı ile müderris maaşını ödemek amacıyla kurulmuş vakıflardı.

2.4. Özel Amaçlara Yönelik Kurulan Vakıflar

Bahsettiğimiz bu amaçlar dışında, Midilli adasındaki vakıfların amaçları arasında bir de özel amaçlı vakıflardan bahsedebiliriz. Bunlar, her ne kadar sosyal veya dinî amaçlı vakıflar arasında gösterilebilecek vakıflardan olsa da amaçlarının diğerleri ile çok fazla bir benzerlik göstermemesi nedeniyle bu çalışmada ayrı bir kategori olarak ele alınmışlardır. Örneğin bunlardan birisi, Aya Marina Bahçesi için Midilli kazası, Katartöz köyünde kurulan bir vakıftır. Midilli vakıflarının, amaçlarını yerine getirmek için bahçeleri ve buralardan gelen hâsılatı sermaye olarak kullandıkları yani bahçelerin araç olduğu göz önüne alındığında, amacın bir bahçe olduğu vakıf ilgi çekicidir. Hakkında fazla bir bilgi bulunmayan bu vakıf, Küçük Sinan Çelebi Vakfı olarak kayıtlarda yer almaktadır.⁸⁸

Midilli'deki özel amaçlı diyebileceğimiz bir diğer vakıf ise sahabe türbeleri içindeki özel bir malzeme ile ilgili olan vakıftır. Adada, önemli sayıda türbeye rastlamak mümkün olmaktadır. Bu türbelerin en önemlileri ise bugün yeri belli olmayan fakat VII. yüzyılda Araplar tarafından yapılan kuşatma sırasında şehit düşen sahabelere ait mezarlardı. Said ibn-i As, Zikran ve Cübeyr el-Hars ve İbn-i Ebu Abdülcins adındaki bu sahabelere ait türbeler, deniz yoluyla İstanbul'dan veya Balkanlardan gelerek hacca giden Müslümanların

⁸⁶ VGMA, Vak., D.no: 581/146-158, H. 1259 (M. 1844).

⁸⁷ VGMA, VMD, 184/134/1071, (Tarih Yok).

⁸⁸ VİBMA, D.no: 2332, Sayfa No: 214, Sıra No: 2171, H. 15 Rebiyülahir 1187 (M. 6 Temmuz 1773);

BOA, C.Ev., D. no: 505, G. no: 25520, H. 29 Zilhicce 1255 (M. 4 Mart 1840);

uğrak yerlerinden birisiydi. Osmanlı döneminde bu türbeler zaman zaman onarımlardan geçirilmekte, bazı vakıflar da bunların bakım ve onarımını üstlenmekteydiler.⁸⁹

Midilli’de adı geçen bu sahabeler adına yapılan türbe için bir de Lihye-i Saadet (Sakal-ı Şerif)⁹⁰ bağışlanmıştı. İstanbul ahalisinden olup Midilli’de ikamet eden Hasan Tahsin, erkek kardeşleri Mehmed ve Mehmed Ali Efendiler ile kızkardeşleri Hatice Hanım tarafından kurulan vakıf, bu türbenin ve özellikle de bu Sakal-ı Şerif’in bakımı ve korunmasını amaç edinmişti.⁹¹

Osmanlı’nın eski Kazaskerlerinden olan Veliyüddin Efendi’nin Midilli’de kurduğu vakıf da adanın kendine has vakıflarından biriydi. Veliyüddin Efendi Halep, Mısır ve Medine-i Münevvere mollalıklarında bulunmuş, İstanbul kadılığı payesi almış, Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği’nde bulunmuş ve Şeyhülislamlık görevine kadar yükselmiş bir Osmanlı devlet adamıdır. Bugünkü Veliefendi Hipodrumu’nun adının, Veliyüddin Efendi’den geldiğine inanılır. Aynı zamanda en yüksek talik ve celî hattatlarından⁹². Adı geçen kişinin Midilli şehrindeki, Lodos Limanı diye geçen ve bugün de kullanılan limanda bulunan iki adet deniz feneri için bir vakıf kurduğu kayıtlarda yer almaktadır. Veliyüddin Efendi, bu deniz fenerleri için Midilli kazasına bağlı Lutra köyünde kendisine ait olan 4,5 kıt’a zeytin bahçesini ve buradan elde edilen zeytinyağı hâsılatını vakfetmişti⁹³. Bu vakfın zaman zaman başka bazı belgelerde yer aldığı da görülmektedir. 1774 tarihli Midilli Şer’iye Sicili kaydında, vakfın elde ettiği gelirin amacın yerine getirilmesine bile yeterli olmadığı belirtilerek, vakıftan ayrıca bir de öşür vergisi alınmasının uygun olmadığı bildirilmektedir⁹⁴. Başka bir arşiv belgesinde, vakıf zeytinlikten elde edilen zeytinyağının fazlasının, İstanbul, Karagümrük’teki Nişancı Mehmed Paşa Camisi’ne şart koşulduğu belirtilerek, gelmesi gereken H. 1268 senesine

⁸⁹ BOA, Bâb-ı Âli Evrâk Odası (BEO), Gömlek No: 310, Dosya No: 23178, H. 29 Muharrem 1263 (M. 17 Ocak 1847).

⁹⁰ Lihye-i Saadet veya Lihye-i Şerife, Hz. Muhammed’in sakallarını kısalttığında sahabeler tarafından alınıp saklanan kırpıntılarına denir. Bazı cami ve türbelerde saklanmaktadır. Bkz: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 660.

⁹¹ *VİBMA*, D.no: 2332, Sayfa No: 207, Sıra No: 2113, H. 1 Rebiyülevvel 1266 (M. 15 Ocak 1850).

⁹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV. cilt, 2. Kısım, XVIII. Yüzyıl, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995, s.s. 488-490.

⁹³ *MŞS*, no: 45, s. 36, h.no: 46, H. 22 Ramazan 1188 (M. 26 Kasım 1774); *VİBMA*, D.no: 2332, Sayfa No: 208, Sıra No: 2118, H. Gurre-i Safer 1270 (M. 3 Kasım 1853).

⁹⁴ *MŞS*, no: 45, s. 36, h.no: 46, H. 22 Ramazan 1188 (M. 26 Kasım 1774).

ait zeytinyağının 162 kıyyesinin⁹⁵ henüz ulaşmadığı bildirilmekte ve acilen gönderilmesi istenmektedir. Kayda göre adı geçen camiye her yıl gönderilmesi gereken zeytinyağı miktarı 475 kıyye idi.⁹⁶

Sonuç

Midilli adasında yoğun bir vakıf oluşumuna rastlanılmasında belki de en önemli neden olarak, adanın zeytin ve zeytinyağı potansiyeli düşünülebilir. Ada vakıflarının sermayelerine bakıldığında, çoğunluğun zeytinlikler veya bunlardan elde edilen hâsıllardan oluştuğu dikkat çekmektedir. Adada, bu şekilde tarım arazilerine sahip olan kimseler ise bu gelirlerinin bir kısmı ile vakıf kurma yoluna gitmişlerdir. Adada şahıslar tarafından kurulan vakıf sayısının çokluğu, ada zenginliğini göstermesi bakımından da önemlidir.

Şahısların kurduğu vakıflar, belli bir amacı karşılamak üzere oluşturulmuş kurumlardır. Bu tür vakıflarda asıl amaç bazen mülklerin elden çıkmasını önlemek olsa da kurulan vakıf sayesinde belli bir amaç gözetilmiştir. Midilli adasında şahısların kurduğu vakıfların amaçlarına bakıldığında, çoğunluğun sosyal amaca yönelik vakıflar olduğu anlaşılmaktadır. Adanın coğrafi konumu ve jeolojik yapısı, vakıfların kuruluş amaçlarında da etkili olmuş görünmektedir. Örneğin adada kurulan vakıfların çoğunluğunu çeşme, hamam, kaplıca ve bunun türevi kurumların oluşturması, adanın bu özellikleriyle ilgilidir. Fakir ve gariplere yardım amacıyla kurulan vakıflar ise ada halkının önem verdiği bir diğer sosyal amaç olarak görülebilir.

Adada vakıflar açısından önem verildiği görülen bir diğer tür ise dinî amaçtır. Bu tip vakıflarda ise en çok güdülen amaç olarak dinî görevlilerinin maaşlarının ödenmesi öne çıkmaktadır. İbadethanelerin, mahallelerin merkezi olması ve cami görevlilerinin toplumsal konumunun, bu amacı öne çıkardığı söylenebilir. Önemli gün ve gecelerde okunan Kur'an-ı Kerim veya dualar da rağbet gören amaçlar arasındadır. Eğitim amacıyla kurulan vakıflar içinde ise eğitim kurumlarının tamir-bakım ihtiyaçlarının karşılanması ilk sırada yer almaktadır. Özel amaçlı olarak adlandırılan üç vakıf ise adadaki diğer vakıflardan farklı amaçlar gütmelerinden dolayı, çalışmamızda ayrı bir kategori olarak yer almıştır.

⁹⁵ Kıyye veya Okka, yaklaşık 1,2828 kg.'a eşit bir Osmanlı ölçü birimidir. Kıyye için bkz: Walther Hinz, *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, (Çeviren: Acar SEVİM), Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 21, İstanbul, 1990, s. 30.

⁹⁶ BOA, Sadaret Mektubî Kalemi-Deavî (A.MKT.DV..), D.no: 72, G.no: 96, H. 14 Şaban 1269 (M. 23 Mayıs 1853).

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâb-ı Âli Evrâk Odası No: 310/23178.

Cevdet-Evkaf No: 370/18772, 62/3069, 505/25520.

Evkaf Defterleri No: 09568, 10312, 11245, 21736, 34118.

Sadaret Mektubî Kalemi-Deavî No: 72/96.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

Vakıf Maaşları Defteri No: 184/166/1326, 184/134/1071.

Vakfiye No: 581/146-158, 606/79-105, 606/80-106, 606/81-107, 606/83-109, 606/84-110, 731/39-30, 731/39-39, 731/193-112, 732/273-240, 745/167-46, 745/241-71, 747/106-105, 988/77-29, 989/67-53, 990/45-36, 990/46-37.

Vakıflar İstanbul Bölge Müdürlüğü Arşivi (VİBMA)

Midilli Şer'îye Sicilleri No: 45.

Hanya ve Midilli Vakıf Defteri No: 2332.

Kitap ve Makaleler

ADIYEKE, Nuri, (2010), “Bir Siyâsi Kurum Olarak Osmanlı'da Cami”, “*Kebikeç*, S. 30, Kebikeç Yayınları, Ankara, s. 5-14.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, (1998), *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

AKGÜNDÜZ, Murat, “Surre-i Hümâyûn Geleneği ve İslam Toplumunu Kaynaştırmadaki Rolü”, *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. XXII, İzmir, 2005, s.107-114.

Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, (1990), Meydan Yayınevi, İstanbul.

CANSEL, Erol, (1988), “Vakıf, Kuruluşu, İşleyişi ve Amacı”, *Vakıflar Dergisi*, S. 20, Ankara, 1988, s. 321-327.

ÇAĞATAY, Neşet, (1994), “Türk Vakıflarının Özellikleri”, *Güncel Konular Üzerine Makaleler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 15-21.

ÇAĞATAY, Neşet, (1994), “Vakıf ve Tarihi Gelişimi”, *Güncel Konular Üzerine Makaleler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 9-13.

ÇİFTÇİ, Cafer, (2004), *Bursa'da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri*, Gaye Kitabevi, Bursa.

DARKOT, Besim, (1993), “Midilli”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 8, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 282-284.

DEVELLİOĞLU, Ferit, (1986), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.

DOĞAN, Güner, (2008), *İngiliz ve Fransız Seyyahlara Göre 17. ve 18. Yüzyıllarda Ege Adaları (Midilli, Sakız, Sisam, Rodos) ve Çevresi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Yeniçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara.

ERGENÇ, Özer, (1984), “Osmanlı Şehrindeki ‘Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. IV, İstanbul, s. 69-78.

GÜLER, Mustafa, *Osmanlı Devleti'nde Haremeyn Vakıfları, (XVI.-XVII. Yüzyıllar)*, Tarih ve Tabiat Vakfı Tatar Yayınları, İstanbul, 2006.

HAMMER, Joseph V., (1330), *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, C. 3, Bedrosyan Matbaası, İstanbul.

HINZ, Walther, (1990), *İslam'da Ölçü Sistemleri*, (Çev: Acar Sevim), Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 2, İstanbul.

İŞBİLİR, Ömer, (2004), “Foundation (Vakıf) Establishment Process in Midilli Island Under the Rule of the Ottoman Empire”, *Turkish Marine Research Foundation, II. National Aegean Islands Symposium*, (Edited by: İdris Bostan and Sertaç Hami Başaran), Publication No: 19, Gökçeada, s. 107-111.

KELEŞ, Hamza, (2001), “Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisâdî Sonuçları Üzerine Bir Çalışma-Karacabey (Mihalıç) Kazâsı Örneği-“, *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.21, S. 1, Ankara, s. 189-207.

KERMELİ, Eugenia, (2010), “Ebû's-Su'ûd'a Göre Kilise Vakıfları Osmanlı Hukukundaki Teori ve Pratiği”, (Çev: Özgen Özcan), *Vakıflar Dergisi*, S. 34, Ankara, s. 165-175.

OĞUZ, İbrahim, (2014), *Midilli'de Osmanlı Vakıfları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Mersin.

OKUR, Kaşif Hamdi, (2005), “Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni ve Ebussuud Efendi'nin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Gazi Üniversitesi, Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IV, S. 7-8, Çorum, s. 33-58.

ÖZCAN, Tahsin, *Vakıf Medeniyeti ve Para Vakıfları*, Türkiye Finans Katılım Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

PAYZIN, Levent, (2008), XVIII. *Yüzyılda Midilli Adası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Pirî Reis, (1998), *Kitab-ı Bahriye*, (Editör: Ertuğrul Zeki Ökte), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Şemseddin Sami, (1987), *Kâmûs-i Türkî*, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Şemseddin Sami, (1996), *Kamusu'l-A'lam*, (Tıpkıbasım), C. 6, Kaşgar Neşriyat, Ankara.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, (1995), *Osmanlı Tarihi*, C. IV, 2. Kısım, XVIII. Yüzyıl, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ÜNAL, Ayhan Afşın, (2002), *XVI. Yüzyılda Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'nde Midilli Sancağı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

YAVUZ, Erhan, (2007), *XVI ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Ekonomisinin Finansmanında Vakıfların Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, (1986), "Vakıf", *İslam Ansiklopedisi*, (1986), C. 13, Birinci Basılış, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 153-172.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, (1988), "Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri", *Vakıflar Dergisi*, S. 20, Ankara, , s. 403-408.

YÜKSEL, Hasan, (1998), *Osmanlı Siyasi ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585- 1683)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Osmanlı Midillisi'ndeki Şahıs Vakıflarının Amaçlarına Dair

Ek: Midilli Adasında Şahıslar Tarafından Kurulmuş Vakıflar

No	Vakfın adı	Yeri	Amaç	Vakıfların Kayıtlarda İzlenebildiği Yıllar
1.	Ümmü Gülsüm Hatun bint-i Mütesellim Halil Ağa Vakfı	Ali Efendi Mahallesi (Ali Efendi Cami-i Şerifi Mahallesi) Midilli	Midilli Varoşunda Derun-u Sûk'da Bulunan Cami-i Şerif'in ve Bazı Tekkelerin Vazifeleri ve Midilli Fukarâsı İçin. Emlâk, Akar, Arâzi ve Nukud Vakfı	1788-1875
2.	Mütesellim Halil Ağa ibn-i el-Hac Ali Vakfı	Mahalle-i Varoş Sûk-ı Sultanî (Mezat Yeri) Midilli	Cami-i Şerif İçin	1747-1869
3.	Merhume Ayşe Hatun Zevce-i Merhum Hacı Abdullah Efendi Vakfı	Hisar-ı 'Atik (Liman-ı 'Atik) Midilli	Para Vakfı Berây-ı Cami-i Şerif ve Ta'mir-i Çeşme	1831-1865
4.	Ayşe Hatun ibnet-i Receb'in Oda ve Eşcâr Vakfı	Hüdâverdi Reis Mahallesi Midilli	Para Vakfı Eş-Şeyh İsmail Efendi Tekkesi Fukarâsı için	1776
5.	Hanife Hatun bint-i Merhum Müftü Hasan Efendi'nin Minâre Vakfı	Abdülbâki Efendi Mahallesi Midilli	Para Vakfı Kuş Meydanı'ndaki eş-Şeyh İsmail Efendi Tekkesi'nde Binâ Olunan Minâre İçin	1768
6.	Fatma Hatun bint el-Hac Ali zevce-yi el-Hac Mehmed Ağa ve Kebir Kızı Ayşe Hatun Vakfı	Ali Efendi Mahallesi Midilli	Bir Bâb Medrese Odası ve Altı Bâb Talebe Odasından Oluşan Medrese İnşâ ve Binâsı İçin	1844
7.	Ayşe Hatun'un (Ali Kızı) Mülk Vakfı	Çarşı Mahallesi Midilli	Çeşme ve Kale Cami-i Şerifi İçin	1673
8.	Ayşe Hatun'un Mülk Vakfı	Çarşı Mahallesi Midilli	Mülkünü İstanbul'da Şeyh Sivâsî Hazretlerine Vakfettiştir	1677
9.	Midilli Muhafızı Osman Paşa'nın Kerimesi Hatice Hatun Adına Vakıf	Midilli	Para Vakfı Tekke Bayırı Nâm Mahalde Çeşme İçin 200 Kuruş Vakfedilmiştir	1774
10.	El-Hac Çavuş Ali Efendi bin Mustafa Vakfı	Mahalle-i Cedid Midilli Varoşu	Cami-i Şerif İçin Katartöz Karyesinde Zeytinlik Vakfolunmuştur	1735-1909
11.	Merhum İmamzâde Mehmed Efendi ibn-i Mustafa Vakfı	Nefs-i Midilli	Midilli Çarşısı'ndaki Hüdâverdi Reis Camisi Ta'miri, İmam-Hatib ve	1778-1845

İbrahim Oğuz

			Müezzini, Çeşmesi Haznesi İçin	
12.	Abdülbâki Efendi ibn-i Merhûm Mustafa Efendi Vakfı	Midilli Varoşu Vakf Olunan Gayrimenkûller Patrik Caddesi'ndedir	Midilli'de Sûk-u Varoşda Binâ Eylediği Sebilhâne İçin Bağ, Bahçe ve Eşcâr Vakf Olunmuştur	1786-1894
13.	El-Hac Abdülbâki Efendi ibn-i Mustafa bin Ali Vakfı	Midilli Varoşu	Midilli'de Sûk-u Varoşda Kendisi Tarafından Yapıtılan Abdülbâki Efendi Camisi İçin ve Fazlası Evlâda Meşrût. Zeytinlik ve 'Akarât Vakf Olunmuştur	1796-1877
14.	Şilelizâde Turnacıbaşı el-Hac İbrahim Ağa Vakfı	Midilli	Bir Kit'a Zeytinlik Vakfedilmiştir Yeni Mahalle (Mahalle-i Cedid) ve Buğday Pazarında Vâki Üç Aded Çeşmenin Tamiri İçin	1751-1775
15.	Hacı İbrahim Ağazâde Mehmed Bey Midilli Sancağı Emir-i Kebirî ve Sâbık Hazine-yi Âmire Defterisi Vakfı	Midilli	Sarlıçe Karyesi'ndeki Kaplıca-Hamam İçin Bağ, Bahçe, Arâzi ve Zeytinlik Vakf Olunmuştur.	1893-1901
16.	Hasan Molla bin Mehmed Vakfı	Hüdâverdi Mahallesi Yukarı İskele Mahâl Midilli	Cami-i Şerif İçin	1853-1869
17.	İbrahim Kapudan Vakfı	Çavuş Mahallesi Midilli	Para Vakfı Midilli Varoşunda Binâ Eylediği Cami-i Şerif İçin. Hamam, Akarât ve Nukud Vakf Olunmuştur	1626-1874
18.	Kulaksizzâde Mustafa Ağa Dergâh-ı Mualla Kapırcıbaşlarından ve Midilli Nâzır ve Muhâfızı ibn-i Mehmed Ağa Vakfı	Midilli	Midilli Çarşı Cami-i Şerifi ve Vazifelileri İçin	1832-1861
19.	Mehmed Efendi bin Abdullah Vakfı	Midilli	Turunçlu Cami-i Şerifi İmâmet ve Hitâbeti İçin	1894-1900
20.	El-Hac İshak Bey bin el-Hac Muhsin Ağa Vakfı	Midilli	Kuş Meydanı'nda Kâin eş-Şeyh İsmail Efendi Tekkesi'nde Her Yıl Belli Zamanlarda Hz. Muhammed İçin Mevlid-i Şerif ve Kırâat ve Cami-i Şerif ve Fukarâ için	1780-1908

Osmanlı Midillisi'ndeki Şahıs Vakıflarının Amaçlarına Dair

21.	Ahmed Çavuş ibn-i Abdullah'ın Katartöz Karyesi'ndeki Zeytinliği Vakfı	Kal'a-i Bâlâ Midilli	Halvetî Tekkesi'nde Medfün Kutb'ül-'Arifîyn eş-Şeyh İsmail Efendi Türbesinde Her Gece Birer Kandil Yakılması ve Tekkede Şeyh Olanlara Altışar Desti Revgân-ı Zeyt Verilmesi İçin.	1781
22.	Ümmü Gülsüm ibnet-i Mehmed Emin Efendi Vakfı	Çavuş (Çavuş Cami-i Şerifi) Mahallesi Midilli	Kuş Meydanı'nda Kâin eş-Şeyh İsmail Efendi Tekkesi Cami-i Şerifi'ndeki Avizelerin Yedi Aded Kandili ve Tekkede Sakin İken Vefât Eden Fukârâ-i Dervişânın Kandilleri İçin. Lutra Karyesi'nde Zeytinlik Vakf Olunmuştur	1775-1847
23.	Danyâlzâde Hasan Ağa Vakfı	Midilli	Berây-ı Çeşme	1814
24.	Kazasker-i Sâbık Veliyüddin Efendi Vakfı	Lodos Limanı Midilli	İki Adet Deniz Feneri İçin. Lutra Karyesinde 4 Kıt'a Zeytin Bahçesi ve Dükkânlar Vakf Olunmuştur.	1765-1853
25.	Merhum Miralay Hacı Mehmed Ağa ibn-i Merhum el-Hac İshak Ağa Vakfı	Ali Efendi Mahallesi Midilli	Zeytinlik Vakfedilmiştir. Abdi Bey Mescid-i Şerifi İmâmetine Şart Koşulmuştur.	1756-1906
26.	Âsitâne-i 'Aliyye Ahâlisinden Hasan Tahsin ve Birâderleri Mehmed ve Mehmed Ali Efendiler ve Hemşireleri Hatice Hatun Vakfı	Midilli Varoşu	Ashâbdan Said ibn-i As, Zikrân ve Zübeyr el-Hars ve İbn-i Ebu Abdülçins Hazretlerinin Türbe-i Şerifleri İçin Teberru' Edilen Lihye-i Saadet İçin (Sakal-ı Şerif İçin)	1850
27.	El-Hac Şaban bin Mehmed bin Abdullah Vakfı	Kelemye Midilli	Zeytinlik Vakf Olunmuştur Medine-i Münevvere Fukarâsı İçin.	1739-1846
28.	Merhum Saraçoğlu Ali Bey Vakfı	Kelemye Midilli	Berây-ı Çeşme	1811-1845
29.	Merhume Tayyibe Hatun Kerime-i Azizzâde ibnet-i Ahmed bin Abdülaziz Vakfı	İbyos (İpyoz) Midilli	Para Vakfı Berây-ı Çeşme	1755-1923
30.	Rukiye Hatun ibnet-i Ahmed Vakfı	İbyos (İpyoz) Midilli	Zeytinlikler Vakf Olunmuştur. Molova Fukârâsı ve Pederi ve Hemşiresi ve Hz. Muhammed Ruhlarına	1747

İbrahim Oğuz

			Midilli Çavuş Cami-i Şerifi'nde İhlâs-ı Şerif ve Tilâvet İçin	
31.	Merhum Emir Ahmet Vakfı	İbyos (İpyoz) Midilli	Cami-i Şerif İçin	1825-1910
32.	Merhume Rukiye Hatun bint İbrahim Vakfı	Katartöz Midilli	Berây-ı Aşure ve Pilav	1831-1840
33.	Küçük Sinan Çelebi Vakfı	Katartöz Midilli	Evlâda Şart Ayamarına Bahçesi Nâm Bahçe İçin	1773-1840
34.	Merhûme Hatice Dudu Hatun ibnet-i Mustafa Çelebi ibn-i Abdullah Vakfı	Katartöz Midilli	Hatm-i Şerif ve Kırâat İçin Bir Kıt'a Zeytinlik Vakf Edilmiştir (Vakıf Kamil Ağa Vakfı olarak da bilinmektedir)	1828-1912
35.	Ayşe Hatun bint-i İbrahim Ağa Vakfı	Mesagüre Midilli	Berây-ı Mukâbele-i Şerif Birbirine Bitişik İki Kıt'a Mülk Zeytinlik Vakf Olunmuştur	1836-1873
36.	Merhume Ümmü Hâni Hatun bint el-Hac Ahmed ibn-i Mahmud Vakfı	Mesagüre Midilli	Medine-i Münevvere Fukarası İçin Dört Kıt'a Zeytin Bahçesi Vakf Olunmuştur	1800-1843
37.	Peraşkoh veled Andon Sanpa Vakfı	Mesagüre Midilli	Gayrimüslim Vakfı Mesagüre Cami-i Şerifi İçin Bir Kıt'a Kavaklık ve Emlâk Vakf Edilmiştir	1910
38.	Merhum el-Hac Mustafa Ağa ve Fatma Hatun Vakfı	Mesagüre Midilli	Berây-ı Çeşme	1839-1840
39.	Merhum Şişmanzâde Hacı Mehmed Ağa Vakfı	Sapuni Midilli	Berây-ı Taâm	1799-1843
40.	Merhume Ümmühâni Hatun Vakfı	Ayani Midilli	Berây-ı Ta'mir-i Çeşme	1839-1840
41.	Hacı Hasan Ağa Sabık Midilli Nâzırı Vakfı	Pereme Midilli	Berây-ı Cami' İçin	1876-1904
42.	Uzun Mehmed'in Mandomando Karyesi Tımarındaki Tarlası Vakfı	Kokmida Midilli	Haremeyn İçin	1809
43.	Sipahi Mehmed Çelebi bin Hüseyin Beşe Vakfı	Lutra Midilli	Para Vakfı Berây-ı Çeşme-i Lutra	1751-1798
44.	Merhume Fatma Hatun bint Hasan Vakfı	Uskublo Midilli	Berây-ı Mukâbele-i Şerife Bir Kıt'a Mülk Zeytinlik Vakf Olunmuştur	1795-1870
45.	Kütükçü Ali Kerimesinin Lokma Vakfı	Uskublo Midilli	Lokma	1870
46.	Hacı Mahmud oğlu Osman Ağa Vakfı	Uskublo Midilli	Berây-ı Çeşme	1870
47.	Davud Mustafa Vakfı	Uskublo	Berây-ı Çeşme	1870

Osmanlı Midillisi'ndeki Şahıs Vakıflarının Amaçlarına Dair

		Midilli		
48.	Mirâsyediođlu Ahmed Vakfı	Uskublo Midilli	Berây-ı Çeşme	1870
49.	Debbađ Ahmed Zevcesi'nin Beyt Vakfı	Uskublo Midilli	Beyt	1870
50.	Hacı Ekşi'nin Pilav Vakfı	Uskublo Midilli	Pilav	1870
51.	Zâhide Hâtun'un Vâlidesi'nin Vakfı	Uskublo Midilli	Mevlid, Mukâbele ve Zevrâk İçin	1870
52.	Zâimođlu Vakfı	Uskublo Midilli	Mevlid-i Şerif İçin	1870
53.	Kalayciođlu Vakfı	Uskublo Midilli	Pilav İçin	1870
54.	Kıbtî Mahmud Vakfı	Uskublo Midilli	Lokma, Cami-i Şerif, Mum ve Mukâbele İçin	1870
55.	Uzun Süleyman Zevcesi Ayşe Hatun Vakfı	Uskublo Midilli	Çeşme ve Kandil İçin	1870
56.	Hacı Tiryâki Vakfı	Uskublo Midilli	Mezar ve Çeşme İçin	1870
57.	Kamile Hatun Vakfı	Uskublo Midilli	Zevrâk ve Beyt İçin	1870
58.	Solak Haremi Vakfı	Uskublo Midilli	Mevlid-i Şerif, Kurban, Aşure ve Zevrâk İçin	1870
59.	Sinan Hoca Vakfı	Uskublo Midilli	Lokma İçin	1870
60.	Hacı Mehmed Ali Vakfı	Uskublo Midilli	Sahur İçin	1870
61.	Davud Kerimesi Vakfı	Uskublo Midilli	Mevlid-i Şerif İçin	1870
62.	Hacı Mollaođlu Mehmed Vakfı	Uskublo Midilli	Mevlid-i Şerif İçin	1870
63.	Hasan Bey Zevcesi Ayşe Hatun Vakfı	Uskublo Midilli	Çeşme İçin	1870
64.	Yahu Ahmed Vakfı	Uskublo Midilli	Çeşme İçin	1870
65.	Berber Ahmed Vakfı	Uskublo Midilli	Cami-i Şerif İçin	1844
66.	Çavuş Hasan Ağa Vakfı	Uskublo Midilli	Oda İçin	1870
67.	Hacı Hasan Ağa ibn-i Abdülkerim Vakfı	Uskublo Midilli	Berây-ı Çeşme İçin. Zeytinlik Vakf Edilmiştir	1836-1870
68.	Yeniođlu Hüseyin Ağa Vakfı	Uskublo Midilli	Oda İçin	1870
69.	Hacı Eyüb Ağa ibn-i Hasan Vakfı	Uskublo Midilli	Karye Gurebâsi İçin Beher Sene On Desti Revgân-ı Zeyt ve Uskublo Cami-i Şerifi'nde Mevlid-i Şerif	1815-1909

İbrahim Oğuz

			Kır'aatı İçin	
70.	Hacı Salih Zevcesi Vakfı	Uskublo Midilli	Döşeme İşi İçin	1870
71.	Koca Pehlivan Zevcesi Vakfı	Uskublo Midilli	Köprü ve Zevrâk İçin	1870
72.	Şemsi Hâtun Vakfı	Uskublo Midilli	Mevlîd, Zevrâk, Çeşme, Gûristân ve Cami-i Şerif İçin	1870
73.	Usta Hasan Vakfı	Uskublo Midilli	Çeşme İçin	1870
74.	Hacı Şişman Kerimesi Ayşe Hatun Vakfı	Uskublo Midilli	Oda İçin	1870
75.	Koca Uskurdaoğlu Vakfı	Uskublo Midilli	Çeşme İçin	1870
76.	Şeyhoğlu Vakfı	Uskublo Midilli	Mum, Kandil ve Mukâbele için	1870
77.	Merhum Hacı Emin Efendi Vakfı	Uskublo Midilli	Pilav İçin	1870
78.	Yusufoğlu Hacı Mehmed Vakfı	Uskublo Midilli	3 Adet Çeşmeyi Ta'mir İçin. Zeytinlik Vakf Olunmuştur	1815-1910
79.	Yusufoğlu Hacı Mehmed Vakfı	Uskublo Midilli	Fukarâ ve Gurebâ ve Komşuların Fukarâlarına Pirinç vs. İçin. Zeytinlik Vakf Olunmuştur	1832-1870
80.	Hacı Mahmud Ağa Vakfı	Uskublo Midilli	Çeşme İçin	1836-1870
81.	Hasan Bey Zevcesi Ayşe Hatun Vakfı	Uskublo Midilli	Pilav İçin	1870
82.	Abdülkerim Ağa Vakfı	Uskublo Midilli	Fukara için Beher Sene Onar Desti Revgân-ı Zeyt Vermek İçin.	1870
83.	Hacı Hamza Vakfı	Uskublo Midilli	Beyt İçin	1870
84.	Merhum Zaimzâde ibn-i es-Seyd Mustafa Ağa ibn-i İbrahim Vakfı	Uskublo Midilli	Uskublo Cami-i Şerifi'nde Mevlid-i Şerif Kırâatı İçin	1788 1831-1843 1836-1843 1896-1909
85.	Merhum Yusufoğlu Süleyman Ağa Vakfı	Uskublo Midilli	Berây-ı Ta'mir-i Çeşme	1839-1840
86. Hatun Vakfı	Uskublo Midilli	Berây-ı Çeşme-i der Karye-i Sapuni	1836-1843
87.	İstefani veled-i Yani Vakfı	Uskublo Midilli	Gayrimüslim Vakfı İslam Kız Mektebi Fukarası İçin. Bir Kıt'a Zeytinlik Vakf Olunmuştur	1906
88.	Vatne bint-i Lefter Tarandil Vakfı	Uskublo	Gayrimüslim Vakfı	1907

Osmanlı Midillisi'ndeki Şahıs Vakıflarının Amaçlarına Dair

		Midilli	Uskublo Camisi İçin. Bir Kıt'a Zeytinlik Vakf Olunmuştur	
89.	Melina bint-i Kostandi Vakfi	Uskublo Midilli	Gayrimüslim Vakfi Müslüman ve Rum Mektepleri Fukara Öğrencileri İçin. Zeytinlik Vakf Edilmiştir	1908
90.	Kalyob bint-i Yani Franko Vakfi	Uskublo Midilli	Gayrimüslim Vakfi İslam Kız Mektebi Fukarası İçin. Zeytinlik Vakf Edilmiştir	1906
91.	Dalcızâde Hacı Mehmed Ağa Vakfi	Nefs-i Molova	Berây-ı Cami ve Çeşme	1836-1843
92.	Nefise Hatun bint-i İmam Mehmed Vakfi	Barszâde Mahallesi Molova	Haremeyn-i Şerife Fukarâsı İçin. Zeytin Bahçesi Vakf Olunmuştur	1803-1874
93.	Alime Hatun bint-i Mustafa Vakfi	Nefs-i Molova	Medine-i Münevvere Fukarâsı İçin. Bağ, Bahçe ve Tarla Vakf edilmiştir	1799-1803
94.	Merhum Hüseyin Çavuş Vakfi	Molova	Para Vakfi Berây-ı Cami-i Şerif-i Ağra	1834-1839
95.	Merhume Fatma Hatun Vakfi	Molova	Berây-ı Mescid ve Hângâh İçin	1761-1843
96.	Merhum Şeyh Mustafa Efendi Vakfi	Molova	Berây-ı Mescid-i Şerif	1836-1853
97.	El-Hac İbrahim Efendi ibn-i Mehmed Medresesi Vakfi	Molova	Medine-i Münevvere Fukarâsı İçin	1851-1929
98.	Hacı İbrahim Ağa Vakfi	Molova	Para Vakfi Berây-ı Ta'mir-i Çeşme	1836-1840
99.	Hacı Şeyh Hayratı	Nefs-i Molova	Kadiriye Dergâhı Yemek İşine Şart Koşulmuş	1871
100.	Merhum Hacı Osman Ağa Vakfi	Çömlek Molova	Para Vakfi Berây-ı Ta'mir-i Çeşme ve Hamam	1831-1840
101.	Ayşe Hatun zevce-yi Hacı Ahmed Reis Kerime-yi Merhum Bektaş Vakfi	Çömlek Molova	Para Vakfi Berây-ı Ta'mir-i Çeşme-i Langade	1831-1845
102.	Hacı Mehmed Ağa Vakfi	Çömlek Molova	Para Vakfi Berây-ı Çeşme	1831-1880
103.	Fatma Hatun Vakfi	Çömlek Molova	Para Vakfi Berây-ı Ta'mir- i Tarik-i Cami'	1836-1843
104.	Fatma Hatun zevce-i Zâimzâde Hacı Hafız Ağa Vakfi	Çömlek Molova	Para Vakfi Berây-ı Râh-ı Âb-ı Çeşme	1836-1840
105.	Merhum Abdurrahman Ağa Vakfi	Çömlek Molova	Para Vakfi Berây-ı Ta'mir-i Çeşme	1831-1843

İbrahim Oğuz

106.	Abdurrahman Ağa Vakfı	Çömlek Molova	Para Vakfı Berây-ı Ta'mir-i Yalı ve Langade ve Katartöz	1840-1845
107.	Merhume Emine Hatun Zevce-i Hasan ve Fatma Hatun Zevce-i Za'im Vakfı	Çömlek Molova	Para Vakfı Berây-ı Râh-ı Âb	1831-1843
108.	El-Hac İbrahim Vakfı	Çömlek Molova	Cami-i Şerif İmâmet ve Hitâbeti İçin	1855-1929
109.	Molla Ahmed ibn-i Hacı İbrahim Vakfı	Çömlek Molova	Para Vakfı Berây-ı Ta'mir-i Çeşme	1840-1845
110.	Hacı Abdurrahman Ağa Çeşmesi Vakfı	Eftaronde Molova	Para Vakfı Berây-ı Ta'mir-i Çeşme ve Kaldırım ve Mekteb ve Hamam ve Cami-i Şerif	1837-1880
111.	Merhum Hacı Ali Vakfı	Mesotobi Molova	Para Vakfı Tamir-i Hamam İçin	1831-1843
112.	Uzun Mehmed ve Hacı Mehmed Ağa Vakfı	Falya Molova	Para Vakfı Berây-ı Çeşme-i Hamam	1831-1843
113.	Merhum Hacı Abdülbâki Vakfı	Falya Molova	Para Vakfı Berây-ı Târik-i Mihrande	1831-1843
114.	Merhum Hacı Ahmed Ağa Vakfı	Falya Molova	Para Vakfı Berây-ı Çeşme-i Çınarlı	1836-1845
115.	Merhum İbrahim Vakfı	Kapya Molova	Para Vakfı Berây-ı Çeşme	1831-1843
116.	El-Hac Mustafa Ağa ibn-i el-Hac Hasan bin İbrahim Vakfı	İslemetobi Molova	Mekke ve Medine Fukarâsı İçin. Zeytinlik, Bağ ve Bahçe Vakf Edilmiştir	1801
117.	Merhum Mustafa Ağa Kethüdâ-i Sultan-ı Sâbık Vakfı	Ağra Molova	Para Vakfı Berây-ı Ta'mir-i Çeşme ve Râh-ı Âb	1831-1840
118.	Merhum Mustafa Ağa Vakfı	Ağra Molova	Para Vakfı Berây-ı Ta'mir-i Köprü	1840-1845
119.	Merhum Hasan Ağa Vakfı	Ağra Molova	Para Vakfı Berây-ı Ta'mir-i Râh-ı Âb ve Çeşme der Efsimiya Nâm Mahâl	1831-1845
120.	Fesleke Sâkini Merhum Mustafa Ağa ve Ahmed Ağa Vakfı	Ağra Molova	Para Vakfı Berây-ı Ta'mir-i Târik	1831-1843
121.	Merhum Za'imzâde Mehmed Ağa Vakfı	Ağra Molova	Para Vakfı Berây-ı Ta'mir-i Çeşme	1831-1845
122.	Merhum Hasan Çavuş Vakfı	Ağra Molova	Para Vakfı Berây-ı Cami-i Şerif	1831-1843
123.	Merhume Havva Hatun Vakfı (Ka'invalid-i Halil)	Ağra Molova	Para Vakfı Berây-ı Ta'mir-i Tarik-i ...	1831-1843
124.	Merhum Rukiye Hatun Vakfı	Ağra Molova	Para Vakfı Berây-ı Ta'mir-i	1840-1845

Osmanlı Midillisi'ndeki Şahıs Vakıflarının Amaçlarına Dair

			Mezârîstan	
125.	Üsküdarî Hüdâyi Şeyh 'Aziz Mahmud Efendi Tekkesi Vakfı	Çetre Molova	Karkobu nâm-ı diğer Mirkobulo Manastırı ve sınırı içindeki mahsûlâtın 'Aziz Müşârünileyh'in Cami-i Şerifi ve Türbesindeki Kandil Yağı İhtiyacı İçin	1709-1871
126.	Kapıcı İbrahim ve Abdullah Ağalar Vakfı	Çetre Molova	Para Vakfı Berây-ı Ta'mir-i Merdiven	1840-1845
127.	Hacı Osman Ağa ibn-i Hacı Mehmed Vakfı	Siğrı Molova	Müderis İçin. Bir Kıt'a Mülk, Mera, Değirmen, Üç Bin Kütük Kürüm, Onbeş Sâk Zeytin ve On Sâk İncir Eşcârı Vakf Edilmiştir	Tarih Yok
128.	Kaptan-ı Deryâ Süleyman Paşa bin Mustafa Ağa Vakfı	Siğrı Molova	Siğrı Kalesi Dâhilinde ve Hâricindeki İki Aded Cami-i Şerif İçin. Arsa, Hamam ve Dükkânlar Vakf Edilmiştir	1757
129.	Cezâyirli Gazi Hasan Paşa Vakfı	Petra Molova	Cami-i Şerif İçin	1835-1909
130.	Ebubekir Ağa Dergâh-ı Mualla Kapıcıbaşlarından ve Kalonya Ayânı ibn-i el-Hac Ahmed Ağa	Kalonya	Ağra'da Binâ Eylediği Cami-i Şerifin Vazifelilerine Maaş İçin(imam, hatip, müderis, müezzin ve tekkeniş maaşları)	1776
131.	Receb Ağa Vakfı	Peraşle Kalonya	Para Vakfı Ta'mir-i Çeşme İçin	1836-1860
132.	Merhume Rabia ve Ümmü Gülsüm Hatun Vakfı	Peraşle Kalonya	Para Vakfı Berây-ı Ta'mir-i Hamam	1831-1843
133.	Merhum Hafız Ali bin Süleyman Vakfı	Peraşle Kalonya	Para Vakfı Berây-ı Ta'mir-i Çeşme-i Çınarlı der Tarik	1831-1843
134.	Merhum Mehmed Ağa ve Emine Hatun Vakfı	Peraşle Kalonya	Para Vakfı Ber'ay-ı Ta'mir-i Çeşme-i Merhum Hacı Ali Bey	1831-1839
135.	Hasan Ağa Vakfı	Peraşle Kalonya	Berây-ı Ta'mir-i Râh-ı Âb	1836-1843
136.	Tekfur Dağlı Hacı Hafız Efendi Zevcesi Vakfı	Anamotya Kalonya	Para Vakfı Berây-ı Ta'mir-i Râh-ı Âb	1831-1843
137.	Merhum Hacı Eyüb Vakfı	Anamotya Kalonya	Para Vakfı Berây-ı Târik	1831-1843
138.	Merhum Semerci Ali Vakfı	Anamotya Kalonya	Para Vakfı Berây-ı Çeşme ve Musluk	1839-1840

İbrahim Oğuz

139.	Merhume Fatma Hatun Zevce-i Memiş Halil ve Ayşe Hatun Zevce-i Hacı İlyas Vakfı	Eryena Kalonya	Para Vakfı Berây-ı Cami ve Tamir-i Hamam	1831-1843
140.	Ümmü Gülsüm Hatun Vakfı	Samuriye Kalonya	Para Vakfı Berây-ı Cami-i Şerif	1831-1843
141.	Merhum Hasan Çavuş Vakfı	Cumalı Kalonya	Para Vakfı Berây-ı Cami-i Şerif	1831-1843
142.	Rahime Hatun Vakfı	Polihnit Kalonya	Para Vakfı Berây-ı Hamam	1836-1843
143.	Hasan Ağa Vakfı	Polihnit Kalonya	Para Vakfı Berây-ı Cami-i Şerif	1840-1845
144.	Merhum el-Hac Hasan ve Hacı Şaban Vakfı	Vasleçot Kalonya	Para Vakfı Berây-ı Çeşme	1831-1843
145.	Merhum Ali Ağa Vakfı	Vasleçot Kalonya	Para Vakfı Berây-ı Cami-i Şerif	1831-1843
146.	Ali Ağa ibn-i Mehmed Ağa Vakfı	Vasleçot Kalonya	Haremeyn-i Şerife İçin. Arsa, Emlâk ve Zeytin Bahçesi Vakf Edilmiştir	1808
147.	Vakf-ı Merhum Abdullah Ağa Vakfı	Çerami Kalonya	Para Vakfı Berây-ı Cami-i Şerif ve Mekteb ve Çeşme	1836-1843
148.	Fatma Hatun ibniyye Hasan bin Hüseyin Vakfı	Lizgor (Lizvor) Kalonya	Medine-i Münevvere Fukarâsı İçin. Anbeliko Karyesi Sınırdaki Zeytinlik Vakf Edilmiştir	1697
149.	Hüseyin Çelebi bin Hasan bin Mahmud Vakfı	Lizgor (Lizvor) Kalonya	Medine-i Münevvere Fukarâsı İçin. Vakıf Muhtelif Karyelerdeki (Lizgor-Vasleçot-Kapya) Mülklerden Oluşmaktadır	1697
150.	Merhum Mehmed Ağa Vakfı	Ayorişe Kalonya	Para Vakfı Berây-ı Mescid-i Şerif	1831-1843
151.	Merhum Abdurrahman Ağa Cami-i Şerifi Vakfı	Dafye Kalonya	Para Vakfı Berây-ı Ta'mir-i Cami-i Şerif ve Mekteb-i Şerif ve Çeşme	1830-1910
152.	Merhum(isim okunmuyor) Vakfı	... (Karye adı okunmuyor) Kalonya	Para Vakfı Berây-ı Mescid-i Şerif	1836-1843